

UNA JUNTA «PERNICIOSA Y MALICIOSA». LA SUPRESSIÓ DE LA CONFERÈNCIA DELS COMUNS¹

Eduard Martí Fraga

Universitat Internacional de Catalunya

Resum

A finals de febrer de 1705 Felip V suprimia les conferències dels comuns. Al llarg dels anys anteriors, els tres comuns catalans (Consell de Cent, Diputació del General i Braç Militar) s'havien coordinat a través de conferències de representants. Aquestes conferències havien tingut un paper clau en la defensa de les Constitucions contra les transgressions que cometien els oficials reals. Quins van ser els motius de fons que van portar Felip V a prohibir-les? Tenien un fonament legal? Per què les autoritats reials les veien amb tanta por? Aquest article pretén aprofundir en aquestes preguntes.

Paraules clau: Conferència dels Comuns, insaculació, Consell de Cent, Diputació del General, Braç Militar, Felip V.

UNA JUNTA «PERNICIOSA Y MALICIOSA». LA SUPRESIÓN DE LA CONFERENCIA DE LOS COMUNES

Resumen

A finales de febrero de 1705 Felipe V suprimía las conferencias de los comunes. A lo largo de los años anteriores, los tres comunes catalanes (Consell de Cent, Diputació del General y Braç Militar) se habían coordinado a través de conferencias de representantes. Estas conferencias habían tenido un papel clave en la defensa de las Constituciones contra las transgresiones que cometían los oficiales reales. ¿Cuáles fueron los motivos de fondo que llevaron a Felipe V a prohibirlas? ¿Tenían un fundamento legal? ¿Por qué las autoridades reales las veían con tanto temor? El siguiente artículo pretende profundizar sobre estas preguntas.

1. Aquest article forma part del treball del Grup d'Estudi de les Institucions i de les Cultures Polítiques (Segles xvi-xxi) (2017 SGR 1041) i del grup de recerca «Espanya y Francia: intereses dinásticos e intereses nacionales (1701-1733)» (PGC2018-097737-B-I00), ambdós dirigits pel professor Joaquim Albareda.

Palabras clave: Conferencia de los Comunes, insaculación, Consejo de Ciento, Diputación del General, Brazo Militar, Felipe V.

A COMISSION «PERNICIOSA Y MALICIOSA».
THE SUPPRESSION OF THE CONFERENCE OF COMMONS

Summary

At the end of February 1705 Philip V suppressed the Conferences of the Commons. Throughout the previous years, the Catalan Three Commons (Consell de Cent, Diputació del General and Braç Militar) had been coordinated through conferences of representatives. These Conferences had a key role in the defense of the Constitutions against the transgressions committed by royal officials. What were the underlying reasons that led Philip V to prohibit them? Did they have a legal basis? Why did the royal authorities see them with such fear? The following article aims to deepen these questions.

Keywords: Conference of Commons, *insaculación*, Council of One Hundred, Diputació del General, Military Arm, Philip V.

UNE JUNTE «PERNICIOSA Y MALICIOSA».
LA SUPPRESSION DE LA CONFÉRENCE DES COMMUNS

Résumé

À la fin de février 1705, Philippe V supprime les conférences des communes. Au cours des années précédentes, les trois communes catalanes (Consell de Cent, Diputació del General et Braç Militar) ont été coordonnées par des conférences de représentants. Ces conférences ont joué un rôle clé dans la défense des Constitutions contre les transgressions commises par les fonctionnaires royaux. Quelles sont les raisons sous-jacentes qui ont amené Philippe V à les interdire? Avaient-ils une base légale? Pourquoi les autorités royales les ont-ils vues avec une telle peur? L'article suivant vise à approfondir ces questions.

Mots-clés: Conférence des Communes, *insaculación*, Consell de Cent, Diputació del General, Bras Militaire, Philippe V.

1. INTRODUCCIÓ

A principis de febrer de 1705 el Consell de Cent, la Diputació del General i el Braç Militar de Catalunya rebien un decret de Felip V que ordenava la supressió de les conferències dels tres comuns. Les seves paraules eren ben clares: «[...] en vista de los absurdos que han resultado y resultan de dichas conferencias contra mi real servicio y quietud de ese Principado, he tenido a bien de resolver y mandar de que no se tengan ni permitan las dichas conferencias y juntas de los referidos comunes ni por medio de personas por ellos nombradas ni en cualquier otro modo».² La decisió de Felip V era ferma i no va cedir a les pressions dels comuns. Al maig del 1705 Magí Vilana Perlas, enviat del Consell de Cent a Madrid, informava que Felip V insistia en «que no se tengan ni permitan conferencias y juntas de los tres comunes».³

Poc després, el 1706, el català Francesc d'Agulló, marquès de Gironella, es mostrava totalment favorable a la supressió de les conferències «por ser no solo perniciosas al Estado y al bien común, sino también contra las mismas Constituciones de Cataluña, según las cuales no es lícito formarse nuevos ayuntamientos ni congresos sin preceder expresa licencia de su magestad o sus reales ministros».⁴ Al llarg dels anys anteriors les conferències dels comuns havien estat objecte d'atacs i crítiques continuades per part de les autoritats reials. El 1690 el virrei Villahermosa destacava «los daños que estas conferencias causan a la paz y público sosiego de la provincia»⁵ i el 1704 el virrei Velasco parlava de la «detestable junta de la conferencia» perquè els seus membres eren «sumamente desafectos al rey».⁶

Un memorial borbònic datat aquells anys la considerava «perniciosa al Estado y al bien común»,⁷ i el marquès de Gironella afirmava que era més «perniciosa y maliciosa» que els tres comuns.⁸ A la cort de Madrid ja ho tenien ben clar el 1704. El duc de Montalto estava convençut que les conferències «perderá[n] a aquel Principado»,⁹

2. *Manual de novells ardots*, vol. xxv, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1892-1975, p. 8 (en endavant, MNA).

3. Arxiu Històric Municipal de Barcelona (AHMB), *Lletres comunes*, 1B, X, 122, f. 24r, 7 de maig de 1704.

4. Carta de Gironella a Noalles, Biblioteca Nacional de París, *Espagnol*, n. 53, *Supplément Français*, n. 2214, f. 18r.

5. Memorial del duc de Villahermosa, dins Jaume DANTÍ, *Aixecaments populars als Països Catalans 1687-1693*, Barcelona, Curial, 1993, p. 222.

6. Archivo Histórico Nacional (AHN), *Estado*, llig. 272, exp. 46.

7. Magda FERNÁNDEZ, «Espionatge borbònic en la Barcelona austriacista. Un informe de l'any 1706», a *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. 1, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1984, p. 243-252, esp. p. 245.

8. Núria SALES, *De Tuïr a Catarroja: Estudis sobre institucions catalanes i de la Corona d'Aragó*, Catarroja, Afers, 2002, p. 212.

9. AHN, *Estado*, llig. 1605, 29 de juny de 1704.

en el sentit que serien la causa que el rei recorregués a mesures més contundents per a tornar els catalans a l'obediència.

La decisió de prohibir les conferències dels comuns va sobtar enormement els contemporanis. Com recordava Emmanuel Mas, «causà universal sentiment en tots los ciutadans per reconèixer que se havien experimentat ser [les conferències] de gran utilitat per lo servei de sa majestat, ja per lo obrar de conformitat los comuns, tant en lo de aquell com en lo tocant a la major observança dels privilegis i Constitucions».¹⁰ En els darrers anys hem pogut conèixer cada vegada millor la història i el desenvolupament de les conferències dels comuns, una institució que va ser cabdal des de finals del segle XVII en la direcció política de Catalunya.¹¹ Tot i així, encara no hem valorat prou bé les raons que van portar Felip V a suprimir-les i resulta necessari aprofundir-les: eren les conferències una pràctica il·legal i sense fonament? On residia el poder o la influència que generava tants temors a les autoritats reials?

2. UNA DECISIÓ QÜESTIONABLE

No hi ha dubte que una de les principals raons que van portar Felip V a suprimir les conferències va ser el paper director que van tenir en la defensa de les Constitucions davant les transgressions a què estigueren sotmeses per part del monarca Borbó, especialment entre el 1700 i el 1705.¹² Parlant del frustrat intent de Darmstad de conquerir Barcelona el 1704, el virrei Velasco acusava directament els membres de la Conferència de ser «la officina donde se formó la conspiración antecedente».¹³ Tot i així, les primeres alertes havien saltat tan bon punt s'havia iniciat el regnat de Felip V, amb la negativa del Consell de Cent i el Braç Militar a assistir al jurament del nou virrei, el comte de Palma.¹⁴ En aquell context, Felip V va demanar un informe «sobre las juntas y conferencias que esos comunes de la Ciudad, Diputación y Braço Militar

10. Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona, Emmanuel Mas, *Diari des del novembre del any 1700 fins a l'octubre del any 1705*, doc. 419, p. 518. D'ara en endavant el citarem com a Emmanuel Mas, *Diari*.

11. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714)*, Lleida, Pagès, 2008; Eduard MARTÍ, «Los orígenes de la Conferencia de los Tres Comunes en la segunda mitad del siglo XVII», dins Isabel FALCÓN (coord.), *El compromiso de Caspe (1412), cambios dinásticos y constitucionalismo en la Corona de Aragón*, Saragossa, Obra Social de Ibercaja, 2013, p. 477-483; Eduard MARTÍ, «L'assentament institucional del Braç Militar i les conferències dels comuns», *Recerques*, núm. 68 (2014), p. 81-106.

12. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns*, p. 86-116.

13. AHN, *Estado*, llig. 272, exp. 46.

14. Sobre el conflicte de la vicerègia, vegeu Eva SERRA, «Voluntat de sobirania en un context de canvi dinàstic», a *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya Moderna*, Barcelona, Base, 2007, p. 109-180. Vegeu també Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns i el Braç Militar: Dues institucions decisives en el tombant del segle XVII*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008, p. 167-172.

suelen tener por medio de personas que nombra cada común».¹⁵ La veritat, però, és que aquelles conferències no eren una novetat. Entre els anys 1656 i 1697 els comuns ja havien tingut més de noranta-vuit reunions per a coordinar la seva actuació davant preocupacions comunes.

D'aquestes reunions van sorgir vint-i-vuit consells i es van redactar dotze documents diferents que els comuns signaven en nom propi tot i no ser-ne els redactors. Entre aquests documents destaquen les instruccions que van donar al comte de Pla-sència perquè reclamés el retorn del control insaculatori el 1678 o els diferents informes sobre la situació militar i la demanda d'ajut (1678 i 1690).¹⁶

Aquesta activitat havia patit un salt qualitatiu durant el setge de Barcelona del 1697. El lideratge de la conferència en la defensa de la ciutat va ser inqüestionable perquè, com recordava un memorial, «[...] la Ciudad y el Brazo, en sus conferencias, fueron tomando las medidas y disposiciones que podían quitar las esperanzas a los enemigos».¹⁷ Entre el 23 de maig i el 9 d'agost de 1697 els comuns es van reunir quaranta-quatre vegades, originaren quaranta consells i redactaren cinquanta-sis documents.¹⁸ Tot i la derrota en el setge, els comuns van ser conscients que la coordinació entre ells a través de les conferències havia esdevingut un mecanisme molt eficaç i a partir d'aleshores es convertiren en un mecanisme cada vegada més habitual entre ells. Les conferències van arribar a la seva màxima expressió precisament a partir d'aquell moment. Entre el 10 de setembre de 1698 i el 13 de novembre de 1704 es van fer cent cinquanta-quatre reunions en les quals es tractaren trenta-un temes diferents, feren seixanta-sis recomanacions o consells als comuns i es redactaren seixanta-quatre documents.¹⁹

És a dir, en set anys (1698-1704) havien doblat i gairebé triplicat l'activitat que havien dut a terme durant gairebé tota la segona meitat del segle XVII. Les conferències es trobaven darrere de gairebé tots els conflictes en els quals Felip V es va enfrontar amb els comuns: la vicerègia del 1700, l'expulsió d'Arnald Jäger, l'obertura de cartes personals de militars i ciutadans honrats, les càtedres a la universitat literària, la modificació del testament de Carles II, els empresonaments de Velasco, i un llarg etcètera. La seva influència era tan gran que els comuns van acceptar el nomenament del comte

15. MNA, vol. xxv, p. 8.

16. Sobre les conferències que es van fer entre els anys 1656 i 1696, cfr. Eduard MARTÍ, «Los orígenes de la Conferencia».

17. Biblioteca de Catalunya, Fullets Bonsoms, 209, *Escudo de verdad*, f. 28.

18. Eduard MARTÍ, «Quan la unió fa la força. El Braç Militar, el Consell de Cent i la defensa de Barcelona, 1684-1714», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 23 (2016), p. 197-224, esp. p. 206.

19. Aquestes xifres estan extretes de diferents fonts, especialment Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns*, i Eduard MARTÍ, «The conferencia dels Comuns in Catalonia (1656-1714): a new form of representation and political participation», a Joaquim ALBAREDA i Manuel HERRERO (ed.), *Political representation in the Ancien Régime*, Nova York, Routledge, 2018, p. 245-265.

de Palma com a virrei el 1701 «per consell de la Conferència».²⁰ No ens ha d'estranyar que Felip V volgués suprimir-les, ja que havien liderat l'actuació dels comuns en la seva oposició a un monarca que cada vegada trencava més constitucions.

Però que Felip V volgués suprimir les conferències no significa que tingués un sòlid argumentari per a fer-ho. El Decret considerava «que no tienen derecho ni privilegio alguno dichos comunes para hacer dichas conferencias antes bien estar reprobadas y prohibidas con graves penas semejantes juntas de comunes, así por disposición del derecho común como por las particulares de esa Provincia».²¹ Com en el seu moment vam poder mostrar,²² Felip V va recórrer a la Constitució ix del capítol quart de les Corts de 1585, que feia referència a la prohibició que els gremis o les confraries es poguessin reunir lliurement per a defensar els seus interessos comuns «sens llicència o autoritat de son superior».²³

La constitució s'explicava per un conflicte que s'havia produït el 1582 quan els gremis, ignorant els membres del Consell de Cent que eren els seus representants, van enviar un ambaixador a Madrid per a exigir al monarca que acceptés un *motu proprio* papal que posava fi a l'acapament del blat. Lluís R. Corteguera, que va estudiar el conflicte, constata el temor de les autoritats reials que el poder dels gremis anés creixent amb aquestes reunions i que, segons el virrei Miranda, es produïssin «seditions en la ciutat, com se és vist per experiència molt pocs anys ha, especial en lo cas del *motu proprio*».²⁴

Ara bé, la constitució feia referència a les reunions dels gremis de la ciutat de Barcelona, no a les institucions polítiques representatives del Principat, com era el cas de la Diputació, del Braç Militar o dels membres del Consell de Cent, que, en paraules del mateix Miranda, eren els «representants [de] tot lo poble».²⁵ Ens trobem en plans diferents de debat i de decisió política. A banda d'això, cal considerar que les conferències dels comuns no pertanyien a l'estructura jeràrquica del govern del Principat. Fins al 1706 no hi va haver cap constitució que fixés el seu funcionament, ni els membres que les havien de compondre, ni les competències específiques que podien tractar.²⁶

La seva existència, tal com hem pogut mostrar recentment,²⁷ cal situar-la dins l'àmbit de les juntes menors o comissions de treball de les institucions, és a dir, or-

20. Biblioteca de Catalunya, *Analys Consulars*, ms. 173, vol. 3, f. 34.

21. MNA, vol. xxv, p. 8.

22. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns*, p. 127-130.

23. *Constitucions i altres drets de Catalunya. Compilació de 1588*, Barcelona, Base, 2004, f. 503.

24. Lluís CORTEGUERA, *Per al bé comú. La política popular a Barcelona, 1580-1640*, Vic, Eumo, 2004, p. 83 i 116.

25. Lluís CORTEGUERA, *Per al bé comú*, p. 116.

26. La Conferència va ser aprovada a les Corts de 1705-1706 pel capítol xviii.

27. Eduard MARTÍ, «The Conferencia dels Comuns in Catalonia», p. 246-247.

ganismes inferiors als quals recorrien els comuns per a assessorar-se en els conflictes greus o de gran incidència política, como podien ser les juntes de braços i les novenes de la Diputació²⁸ o les juntes del Braç Militar.²⁹ La diferència rau en el fet que el prestigi que van assolir les conferències al llarg dels segles XVII i XVIII va ser tan gran que es van convertir en un «organisme director de les institucions catalanes».³⁰

Quan Felip V volia suprimir les conferències, s'estava enfrontant a un tipus de realitat institucional que Jesús Lalinde va qualificar com a «órganos políticos no institucionalizados».³¹ El concepte és molt similar a allò que James Amelang anomenava «instituciones no institucionales»³² per a referir-se a realitats polítiques o institucionals que primer van existir fruit de les necessitats del moment històric i només posteriorment, en veure's amenaçada la seva existència, van ser «legalitzades» a través d'una constitució. És el que va passar amb la conferència en la Constitució XVIII de les Corts de 1705, en la qual s'afirmava que «la dita Constitució IX y final ni altres, no comprenen, ni mai han comprès les Conferències se han tingut y tindran entre los Comuns de la Deputació, Ciutat de Barcelona y Bras Militar».³³

3. UNES CONFERÈNCIES DE LLARGA TRADICIÓ

El Decret, però, encara presentava més problemes de fonamentació. Un dels arguments que utilitzava era que les conferències eren una realitat que s'havia produït durant els darrers anys i que anava contra les mateixes Constitucions: «[...] aunque lo han acostumbrado hacer de algunos años a esta parte, ha sido corruptela y abuso contra las referidas Constituciones». Més endavant repetia la mateixa idea i destacava que la seva existència depenia de la voluntat de monarca: «[...] aunque se haya tolerado y permitido hasta ahora tener de algunos años a esta parte dichas conferencias, siendo esta materia facultativa y dependiente de mi real voluntad y regalía, puedo a mi arbitrio permitirles o negarles la licencia [...] y en vista de los absurdos que han

28. Sobre el paper que van exercir les juntes menors de les institucions, vegeu Betlem CASTELLÀ (coord.), *Poders a l'ombra*, Barcelona, Parlament de Catalunya, 2014, i el número monogràfic de la revista *RiMe*, núm. 13/2 (2014).

29. Sobre les juntes menors del Braç Militar, vegeu Eduard MARTÍ, *El Braç Militar de Catalunya (1602-1714)*, València, Universitat de València, 2016, p. 97-106.

30. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns*, p. 165.

31. Jesús LALINDE, *Iniciación histórica al derecho español*, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1978, p. 405.

32. James AMELANG, «Instituciones no institucionals? Els fonaments de la identitat social a la Barcelona moderna», *Pedralbes*, núm. 13 (1993), p. 305-311.

33. *Constitucions, capítols i actes de Cort 1701-1702, 1705-1706*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2006, capítol de cort XVIII.

resultado y resultan de dichas conferencias contra mi real servicio». ³⁴ En aquest punt la Corona feia una lectura esbiaixada de la realitat. Francesc de Castellví recull en les seves memòries que «esta forma de conferencias era una práctica antiquíssima aprobada y consentida de los soberanos por atrasados siglos», ³⁵ cosa que suggereix que eren una realitat ben fonamentada en la història institucional catalana. Ens ho confirma la Constitució XVIII de les Corts de 1705-1706, la qual començava recordant «que de antiquíssims temps i segons las ocurrencias han esdevingut los tres Comuns [...] tenir conferencias per discorrer i aconsellar lo que dits comuns i quiscun per son interés podria fer i obrar segons los casos que han esdevingut». ³⁶

Ja hem comentat que les conferències dels tres comuns eren una realitat ben viva des de la segona meitat del segle XVII, però el cert és que la seva presència venia de molt abans, si més no dels anys vint. En el quadre següent hem recollit els principals temes que van tractar les conferències dels comuns durant aquells anys:

QUADRE I. Temes de les conferències de comuns a la primera meitat del segle XVII ³⁷

<i>Data</i>	<i>Comú</i>	<i>Tema</i>
1622-1623	DP i CC	La vicerègia del bisbe Sentís
16-I-1634	Cap i CC	El lloc dels seients en la processó
5-V-1634	BM, DP i Cap	Conflicte dels quintes
8-VI-1637	DP i CC	Reforma dels portalers de Barcelona
17-VI-1637	DP i CC	Oposició a l'usatge <i>Princeps namque</i>
24-V-1638	DP i CC	Afer Montrodon i les robes de contraban de Mataró
4-XII-1640	DP i CC	Carta de la duquessa de Cardona
3-I-1641	DP i CC	Defensa del Principat
4-I-1641	DP i CC	Instruccions a Francesc Descatllar, enviat a protegir Montserrat
13-I-1641	DP i CC	Proposta a la Junta de Braços per a ser república sota la protecció de França

34. MNA, vol. xxv, p. 8.

35. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. I, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997, p. 419.

36. *Constitucions, capítols*, capítol de cort XVIII.

37. Font: MNA, vol. XI-XII; *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. 5, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2008 (en endavant, DGC); AHMB, *Llibre de deliberacions del Consell de Cent*, 1B, II, 150 (en endavant, LLDCC). Abreviatures: DP: Diputació; CC: Consell de Cent; BM: Braç Militar; Cap: Capítol Catedralici de Barcelona.

17-II-1641	DP i CC	Petició de la protecció a França
18-I-1641	DP i CC	La defensa del Principat i altres temes derivats
22-I-1641	DP i CC	El setge
31-V-1641	DP i CC	La relaxació de l'empresonament de la duquessa de Cardona
25-VII-1641	DP i CC	Evitar la invasió del país per l'enemic

Podem veure que, de manera similar al que va succeir a partir del 1700, alguns dels grans conflictes que durant aquells anys van enfrontar les institucions catalanes amb la Corona també havien estat objecte de discussió i anàlisi per part de conferències de comuns. Entre aquests conflictes destaca l'oposició a la vicerègia del bisbe Sentís entre el 1622 i el 1623,³⁸ un conflicte ben similar a la vicerègia de Palma del 1701, en la qual la Conferència també va tenir un paper cabdal.³⁹

Però no només això: trobem conferències de comuns per a veure com es podia donar suport al Consell de Cent en la seva oposició al quint tant el 1634 com el 1636,⁴⁰ el conflicte per la negativa de les institucions a aixecar un terç amb l'excusa de l'aplicació de l'usatge *Princeps namque*⁴¹ o el conflicte amb l'agutzil Montrodon sobre les robes de contraban trobades a Mataró.⁴² Ara bé, quan es va posar especialment de manifest el protagonisme d'aquestes conferències va ser a partir de la conjuntura dels anys 1640-1642, un moment que alguns autors han anomenat el «moment republicà».⁴³

Entre el 29 de desembre de 1640 i el 19 de desembre de 1642 hem pogut constatar un total de vuitanta-quatre reunions de consellers i diputats, els quals van coordinar la defensa de Catalunya i Barcelona davant Felip IV, van proposar a la Junta de Braços

38. DGC, p. 465, 566 i 590, entre d'altres. Sobre aquest conflicte, vegeu, entre d'altres, Eva SERRA, *La formació de la Catalunya moderna*, Vic, Eumo, 2018, p. 124-130.

39. Eva SERRA, «Voluntat de sobirania».

40. MNA, vol. XI, p. 293 i 299, i vol. XII, p. 24. Sobre el tema, vegeu Eulogio ZUDAIRE, *El conde-duque y Cataluña*, Madrid, CSIC, 1964, p. 92 i seg.; Eva SERRA, *La formació*, p. 132-134; John H. ELLIOTT, *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, Vicens Vives, 1966, p. 137.TM

41. DGC, p. 727. Sobre aquest conflicte, vegeu Josep SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía europea (1640-1659)*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 20 i seg.

42. MNA, vol. XII, p. 270. Cfr. Joan Ll. PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions*, Vic, Eumo, 1997, p. 119-121; *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents*, vol. II, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 202-203.

43. Antoni SIMON, «La Generalitat de Pau Claris i la revolució de 1640. Sobre l'existència d'un "moment republicà"», dins M. TERESA FERRER I MALLOL (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya: Dels orígens medievals a l'actualitat, 650 anys*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 179-198, esp. p. 193.

de convertir-se en república,⁴⁴ van demanar protecció a França⁴⁵ i van aprovar el jurament que va fer Lluís XIII com a rei de Catalunya.⁴⁶ La intensitat d'aquestes reunions, una mitjana de tres i mitja al mes, és encara més gran que la que van tenir les conferències de comuns durant el regnat de Felip V (2,6 al mes), i la rellevància dels temes tractats és totalment equivalent a la dels temes d'aquell regnat. Sens dubte, durant aquells anys les conferències de comuns, juntament amb la Junta General de Braços, la Diputació i el Consell de Cent, havien tingut un paper clau en la direcció del país en la conjuntura del anys finals de la dècada dels trenta i principis dels quaranta, ben similar al de les conferències dels tres comuns entre el 1697 i el 1714.

Durant aquest període inicial trobem el mateix dinamisme institucional que vam constatar en les conferències de la segona meitat del segle XVII.⁴⁷ Trobem conferències de representants entre el Capítol de Barcelona i el Consell de Cent el 1634 per a veure el lloc on s'havien d'asseure els consellers en les cerimònies públiques;⁴⁸ entre el Braç Militar, la Diputació i el Capítol per a veure com s'havia de donar suport al Consell de Cent en la seva negativa a pagar el quint;⁴⁹ entre el Consell de Cent i la Reial Audiència per l'afer Montrodon el 1638,⁵⁰ etcètera.

Totes aquestes conferències eren ben similars a les que el Consell de Cent va tenir amb el Capítol, el Braç Militar, la Diputació, la Inquisició o la Reial Audiència entre el 1668 i el 1697.⁵¹ Algunes van ser entre oficials dels comuns, tant del Braç Militar com de la Diputació o del Capítol, com s'esdevingué el 1637,⁵² i d'altres van ser entre els consellers i diputats, com passà entre el 1641 i el 1642.⁵³ Però la gran majoria havien estat entre representants de les dues institucions, com en les originades per la vicerègia del bisbe Sentís el 1622, la reforma dels portalers de la ciutat el 1637 o la de l'afer Montrodon el 1638.⁵⁴ A més, de manera semblant al que succeïa amb les conferències del segle XVIII, sembla que la tendència era mantenir la igualtat en el nombre de representants de cada comú i l'alternança en el lloc de reunió.⁵⁵

44. Josep SANABRE, *La acció de França*, p. 131.

45. LLDCC, f. 73r.

46. DGC, vol. v, p. 1176.

47. Eduard MARTÍ, «Los orígenes de la Conferencia».

48. MNA, vol. XI, p. 209.

49. MNA, vol. XI, p. 293.

50. MNA, vol. XII, p. 234.

51. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns*, p. 59-69.

52. MNA, vol. XI, p. 293.

53. DGC, vol. 5, p. 1131 i seg.

54. DGC, vol. 5, p. 465 i 576; MNA, vol. XII, p. 587 i seg.; DGC, vol. 5, p. 734 i 755.

55. Les que tingueren els consellers i els diputats el 1638 per l'afer Montrodon estaven compostes de quatre membres per cada comú. Cfr. MNA, vol. XII, p. 270. Respecte a l'alternança en el lloc de reunió, el DGC constata, tot i que no de manera sistemàtica, que aquestes reunions es feien tant a la Diputació com al Consell de Cent. Cfr. DGC, vol. 5, p. 1131-1233, esp. p. 1203-1233, on això s'apre-

Amb tot aquest seguit de dades, el que volem dir és que quan Felip V va suprimir les conferències, no podia argumentar que fossin un fenomen recent, ja que les conferències dels comuns eren una realitat molt ben establerta en la política catalana des de començaments del segle XVII i havien tingut un paper rellevant en la conjuntura dels anys previs a la Guerra dels Segadors. Els fets del període 1697-1705 no eren essencialment nous, sinó el resultat d'una tradició anterior. En aquest sentit, és molt significatiu que quan el 1652 Felip IV va suprimir alguns dels privilegis dels catalans fruit de la guerra, en cap moment va prohibir aquest tipus de reunions entre comuns, que ja trobem actives el 1653 per a tractar sobre l'aquartermament de les tropes⁵⁶ o el 1656 per a veure com s'havia d'aixecar un terç.⁵⁷ Per això la supressió de les conferències dels comuns el 1705 s'ha de considerar més com una opció personal de Felip V, resultat d'una nova manera d'entendre la relació amb els súbdits,⁵⁸ que no pas pel fet de ser inconstitucionals, ja que cap monarca anterior les havia prohibit, tot i que havien dirigit l'oposició als seus decrets en nombroses ocasions.

4. UN TRIBUNAL QUE «NO RECONOZCA SUPERIOR»

Més enllà del decret de supressió de la Conferència del 1705, ens podem preguntar on residia el perill per a l'autoritat reial que representaven les reunions dels comuns. El 1690 el virrei Villahermosa feia una crítica molt dura de les conferències. Segons ell, les conferències del Consell de Cent i la Diputació «dieron a la provincia mucho que discurrir y bastante campo a todos, buenos y malos, para que diesen por concluido en la junta lo que más se conformaba con su antojo. No cabe en la explicación los daños que estas conferencias causan a la paz y público sosiego de la provincia y al servicio de Vuestra Majestad, pues estos consistorios juntos se abrogan tal autoridad que presumen tenerla sobre los lugartenientes generales [...] y me persuado que este modo de aunarse estos consistorios irá insensiblemente echando tales raíces que se le formará a Vuestra Majestad en Cataluña un tribunal que no reconozca superior».⁵⁹

Per a Villahermosa, el perill residia en el poder que considerava que tenien les conferències, en la llibertat que tenien els seus membres, on hi havia «buenos y malos», i en la possibilitat d'esdevenir una institució superior, fins i tot al mateix virrei.

cia amb claredat. L'alternança en les conferències també es veu amb el capítol del 1634. Vegeu MNA, vol. XVII, p. 209 i seg.

56. MNA, vol. XVI, p. 143.

57. DGC, vol. 6, p. 637 i 1510; LLDCC, 1B, II, 165, f. 162; MNA, vol. XVI, p. 142.

58. En aquelles dates, el duc de Montalto recordava a Felip V que «el remedio no se aplica con consultas sino con fuerzas»; AHN, *Estado*, llig. 1605, 29 de juny de 1704.

59. Jaume DANTÍ, *Aixecaments populars*, p. 206-223.

Què hi havia de veritat en aquestes valoracions? El virrei no anava pas errat. Com vam poder exposar en el seu moment,⁶⁰ la dinàmica de les conferències dels comuns permetia que les competències que tenien els representants fossin en alguns casos molt àmplies, fins al punt que aquelles podien esdevenir organismes superiors als mateixos comuns, que esdevenien simples executors de les seves decisions. Però això era possible perquè eren els comuns qui decidien que fos d'aquesta manera, no per cap imposició d'algun personatge extern.

Per exemple, el juny del 1703 el Consell de Cent atorgava als seus consellers capacitat per a «posar en execució tot lo que los aparega [als membres de la Conferència] convenir en ordre a dita dependència sens report algun»,⁶¹ cosa que incloïa l'enviament de cartes, gastar diners i fer ambaixades. És a dir, els consellers podien executar totes les indicacions de la Conferència sense consultar el Consell de Cent. Una cosa similar havia fet el Braç Militar el 1698 quan havia donat «facultat y poder als senyors Protector y oficials de fer, obrar y posar en execució tot lo que aparexerà a la conferència que dega fer y obrar lo present Braç».⁶² Aquest tipus de concessions foren bastant comunes al llarg de tot el període, com es pot veure, per exemple, el 1704, el 1706 o el 1708.⁶³

Això era perfectament combinable amb ocasions en què el poder atorgat a la Conferència era més limitat i en què es fixava explícitament que el que s'hi deliberés havia de ser retornat al comú per a prendre allà la decisió final. És el que succeí, per exemple, en el setge del 1704, quan els consellers acordaren que el document elaborat per la Conferència sobre si havien d'escoltar l'ultimatum de Darmstad havia de ser «reportat al present Consell per deliberar lo de major acert»,⁶⁴ una cosa ben similar a la que havia decidit el Braç el 1702 arran de les conferències sobre el Tribunal de Contrafaccions.

En aquestes conferències es fixava que «de lo que acordaran [els membres de la Conferència] se dispose y forme un paper reportant-ho en altre Braç quan antes per a que ab més premeditació se puga deliberar lo convenient».⁶⁵ Però aquesta dinàmica de concessions de poder no era una realitat nova del segle XVIII. Trobem concessions

60. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns*, p. 256-263.

61. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Llibre de deliberacions del Braç Militar*, «Generalitat», G-69, vol. 6, f. 932r (en endavant, LLDBM).

62. LLDBM, vol. 5, f. 745r.

63. LLDBM, vol. 7, f. 10r; LLDCC, 1B, II, 215, f. 349r (document inserit), i LLDCC, 1B, II, 217, f. 219v.

64. DGC, vol. 10, p. 1737.

65. LLDBM, vol. 6, f. 377v. Trobem altres referències semblants els anys 1702 (LLDCC, 1B, II, 211, f. 179r), 1703 (LLDBM, vol. 6, f. 1065r), 1707 (ACA, *Llibre de deliberacions de la Diputació*, N-268, f. 561v) i 1711 (ACA, *Esborrany del Llibre de deliberacions de la Diputació*, N-315, 6 de febrer de 1711, annex 152).

similars ja el 1641 amb les mateixes conferències de consellers i diputats.⁶⁶ Tot plegat ens fa adonar que el perill que les conferències esdevinguessin un organisme superior als comuns existia des de molt abans del 1690, ja que el fet que tinguessin més o menys poder era una realitat connatural a elles.

Ara bé, això no exclou que en alguns moments arribessin a exercir realment aquest lideratge sobre els altres comuns, cosa que confirmava les prediccions de Villahermosa. Ja hem vist que, arran del fracassat setge del 1704, Velasco considerava que la Conferència era «la oficina donde se formó la conspiración antecedente».⁶⁷ Però no era l'únic que l'acusava d'oposar-se a la voluntat del rei. El duc de Montalto considerava que la Conferència era la responsable de la negativa dels comuns a introduir la modificació del testament de Carles II.⁶⁸ El seu lideratge es pot veure també a partir d'altres persones i textos. El memorial *Escudo de la verdad* constata el lideratge de la Conferència durant el setge de Barcelona de 1697: «La Ciudad y el Brazo, en sus conferencias, fueron tomando las medidas y disposiciones que podían quitar las esperanzas a los enemigos».⁶⁹

Pocs anys després, Emmanuel Mas constatava que, en conèixer el nomenament del cardenal Portocarrero com a governador a l'octubre del 1700, va ser la Conferència dels Tres Comuns la que «resolgué despatxar un extraordinari dient que gustosament tindrien per governador [...] al cardenal Portocarrero durant la malaltia, tot mostrant algunes dificultats».⁷⁰ Durant el setge del 1704 el mateix autor no dubtava a mostrar que els tres comuns anaven «sempre units y guiats per la Conferència que entre ells se trobava oberta».⁷¹ Poc després, amb els empresonaments injustificats fets pel virrei Velasco, eren els advocats de la Diputació els qui aconsellaven als diputats que consultessin amb la Conferència com calia actuar davant aquest trencament constitucional, ja que «ningú ab major acert podria aconsellar a sas senyorias il·lustríssimas lo fahedor en cabal desempeño de sos desigs que la excel·lentíssima Conferència que de present està oberta y pendent entre la excel·lentíssima Ciutat de Barcelona, y il·lustríssim i fidelíssim Bras Militar fent un cos, y lo comú de la Deputació».⁷²

66. En la Conferència del 3 de gener de 1641, per exemple, el Consell de Cent atorgava poder als consellers per a posar «en execució tot lo demés que convingue al fet, sens referiment algun»; cfr. LLDC, 1B, II, 150, f. 55r. En canvi, uns dies més tard, quan havien de decidir sobre la carta que demanava la protecció de França, els consellers havien d'informar el Consell plenari: «[...] lo que tractaran y apuntaran sien servit los dits consellers presentar-ho en los savi consell [...] per a que puga deliberar lo que més convinga»; cfr. LLDC, 1B, II, 150, f. 65v-66r.

67. AHN, *Estado*, llig. 272, exp. 46.

68. La seva opinió era contundent: «[...] la Conferencia [...] le ha dado a don Francisco de Velasco un papel negándose absolutamente a registrar la declaración»; AHN, *Estado*, llig. 1605, 29 de juny de 1704.

69. Biblioteca de Catalunya, Follets Bonsoms, n. 209, p. 28.

70. Emmanuel Mas, *Diari*, f. 2-3.

71. Emmanuel Mas, *Diari*, p. 397.

72. LLDBM, vol. 7, f. 119r.

El lideratge de la Conferència i la seva tendència a una progressiva «institucionalització» es pot visualitzar amb més claredat encara amb la figura dels ambaixadors dels comuns a Madrid. És molt significatiu, per exemple, que en el manual d' instruccions que es va donar a Narcís Descatllar el 1697, el Consell de Cent li prohibís representar «a ningun comú o persona particular sino serà tenint expressa ordre dels excel·lentíssims consellers, excel·lentíssima conferència, exceptuant d' esta prohibició el Braç Militar». ⁷³ Per tot això, Descatllar tenia l'obligació d' escriure cada setmana «als excel·lentíssims consellers i a la excel·lentíssima conferència lo que passarà i lo que haurà de nou». ⁷⁴ Igualment, l'enviament de Pere Ribes i Felip Ferran el 1701 arran de l'oposició al jurament del virrei Palma es feia per indicació de la Conferència, ⁷⁵ cosa que també va passar amb Josep Duran el 1704. ⁷⁶ Tot i que formalment l'enviava el Braç Militar, el seu nomenament era fruit de la decisió de la Conferència i era ella la que prenia una part important de les decisions sobre la seva actuació. Així, per exemple, el 2 de maig de 1703, davant les dificultats que trobava l'ambaixador, el Braç li comunicava que «ha resolt la excel·lentíssima conferència dels dos comuns cesse de molestar més a aquests senyors [de la Cort] y se retorne a esta ciutat». ⁷⁷

Tots aquests fets posen de manifest que realment el duc de Villahermosa tenia raó quan plantejava que el perill de les conferències era que amb el pas del temps esdevinguessin organismes superiors als mateixos comuns. El fet que fos la Conferència la que prengué la decisió d'enviar ambaixadors a Madrid, que redactés les cartes que aquests presentaven en nom dels comuns ⁷⁸ i que tingués capacitat per a donar-los ordres directament, és indicatiu del poder i la influència que havia assolit. Realment Felip V no s'havia equivocat a l'hora de suprimir les conferències el 1705, perquè exercien un lideratge molt clar sobre els altres comuns.

73. AHMB, *Lletres closes*, 1B, VII, 111, f. 172.

74. AHMB, *Lletres closes*, 1B, VII, 111, f. 173.

75. AHMB, *Lletres closes*, 1B, VII, 113, f. 49r i seg.

76. LLDBM, vol. 6, f. 844. Vegeu també Eduard MARTÍ, «El reconocimiento político de una nueva institución: los representantes del Brazo Militar de Cataluña en la Corte (1660-1714)», dins Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO, Cristina BRAVO i Roberto QUIRÓS (ed.), *Los embajadores. Representantes de la soberanía, garantes del equilibrio, 1659-1748*, Madrid, Marcial Pons, 2019 (en premsa).

77. LLDBM, vol. 6, f. 867.

78. Sobre les cartes fetes per la Conferència, vegeu Eduard MARTÍ, «Quan la unió fa la força», p. 206. Sobre les cartes escrites el 1701, vegeu LLDBM, vol. 6., f. 248r.

5. UN COMÚ MOLT LLIURE

A l'hora de valorar el decret de supressió de les conferències, emès el 31 de gener de 1705, cal tenir en comte que aquest no va ser una cosa aïllada, sinó que va anar precedit d'una important onada de desinsaculacions. Dies abans s'havia desinsaculat alguns jutges de la Reial Audiència crítics amb l'acció del govern,⁷⁹ així com els advocats del Braç Militar i part dels membres de la Conferència dels Tres Comuns.⁸⁰ La supressió de les conferències era el punt final d'aquesta tanda de càstigs del 1705, que va continuar més tard amb la desinsaculació de Pau Ignasi Dalmases⁸¹ i amb tot un seguit d'altres empresonaments.⁸²

El que resulta significatiu és que alguns dels membres desinsaculats per Felip V no estaven insaculats realment, amb la qual cosa el càstig no tenia cap efecte. És el cas de Bonaventura de Lanuza, que era a les conferències en nom de la Diputació sense ser insaculat per ella.⁸³ Felip Ferran hi era en nom del Consell de Cent, però simultàniament era síndic del Braç Militar, càrrec del qual no va ser substituït fins a l'octubre del 1705.⁸⁴ Per la seva banda, les desinsaculacions de Joan B. Reverter, de Josep Bru i de Josep Terré tampoc no van tenir cap efecte, perquè els tres eren membres de la junta menor que assessorava el Braç durant aquells mesos, a la qual s'afegí Joan Llinàs el 18 de maig de 1705.⁸⁵ De fet, Joan Llinàs era conseller ciutadà del Braç des del maig del 1704 i ho va continuar essent fins al maig del 1705. Tant en el seu cas com en el de Josep Bru i Josep Terré, es constata que van participar en les reunions del Braç durant aquells mesos,⁸⁶ és a dir, van continuar actius en la vida política catalana tot i estar desinsaculats.

79. En concret, eren Cristòfol Potau, Josep Moret, Pere Amigant, Domingo Aguirre, Bonaventura de Tristany i Francesc Vertamon. Cfr. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones*, vol. 1, p. 464 i 469, i Emmanuel Mas, *Diari*, p. 515.

80. Concretament, eren Bonaventura de Lanuza, Josep Terré, Josep Oliver, Felip Ferran, Joan B. Reverter, Francesc Nicolau de Sant Joan, Josep Ignasi Bòria, Josep Bru i Joan Llinàs. Cfr. DGC, vol. 10, p. 573. Cfr. també Emmanuel Mas, *Diari*, p. 517.

81. Sobre l'empresonament de Pau Ignasi Dalmases, vegeu Ferran SOLDEVILA, «La presó de Pau Ignasi Dalmases i Ros, enviat de la ciutat de Barcelona a Felip V (1705)», a *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, Barcelona, 1936, p. 481-498.

82. Sobre aquest fet, vegeu Eduard MARTÍ, *El Braç Militar*, p. 140-144.

83. Totes les referències sobre qui estava insaculat a la Diputació, les hem extret d'Eva SERRA (coord.), *Els llibres de l'ànima de la Diputació del General*, vol. 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015.

84. LLDBM, vol. 6, f. 341r.

85. Eduard MARTÍ, *El Braç Militar*, p. 103-104. Cfr. també LLDBM, vol. 6, f. 300v.

86. Joan Llinàs i Josep Terré hi són presents freqüentment des del mateix febrer de 1705 (vegeu LLDBM, vol. 6, f. 285 i seg.), i Josep Bru, a partir del maig (LLDBM, vol. 6, f. 303 i seg.).

Aquestes dades posen de manifest que per a ser membre de les conferències no calia estar insaculat, la qual cosa donava una àmplia llibertat d'actuació als comuns a l'hora d'escollir els seus representants. Era precisament aquesta realitat de les conferències la que criticava el virrei Villahermosa, pues «dieron a la provincia mucho que discurrir y bastante campo a todos, buenos y malos, para que diesen por concluido en la junta lo que más se conformaba con su antojo».⁸⁷ Les conferències permetien que més persones, «buenos y malos», poguessin participar lliurement en les reunions sense que hi hagués cap control reial.

Quinze anys més tard, el 1706, un memorial borbònic tornava a tractar el mateix tema i denunciava que els comuns escollien per a les conferències «cada uno personas de su satisfacción».⁸⁸ Tenien raó. Només dues dades: el 19 % dels representants de la Diputació a les conferències de comuns fetes entre el 1656 i el 1697 no estaven insaculats a la Diputació, una xifra que augmentava fins al 37 % per al període 1697-1714, moment en el qual l'activitat de les conferències va ser més intensa.⁸⁹ Semblantment, com recordava el marquès de Gironella al duc de Noalles, els membres de les juntes menors del Consell de Cent, que eren escollits de la mateixa manera que els de les conferències, «concurrer no solo los insaculados en el Consejo de Ciento, sino también todos aquellos caballeros que quiere llamar los consellers, que regularmente se eligen de los demás de su suposición».⁹⁰

Aquest fet, a banda de qüestionar que el control insaculatori fos tan absolut com es pensava,⁹¹ posa de manifest que l'autèntic perill de les conferències radicava precisament en el fet que escapaven al control de la monarquia, perquè els seus membres eren escollits per designació directa, sense cap insaculació. En el mateix memorial, el marquès de Gironella, en clara referència al paper que havien exercit les conferències i les juntes menors dels comuns, mostrava que el control insaculatori no era suficient per a evitar una oposició a la monarquia. Segons ell, «era la única cosa que tenía el Rey en la Ciudad y la Diputación de autoridad y medio para que no fueran tan fáciles estos comunes en formar empeños contra los intereses y soberanía de la real dignidad [...] si bien es verdad que ni esto ha bastado para no entrar estos comunes en gravísi-

87. Jaume DANTÍ, *Aixecaments populars*, p. 206-223.

88. Magda FERNÁNDEZ, «Espionatge», p. 245.

89. Hem extret aquestes dades d'Eva SERRA (coord.), *Els llibres de l'ànima*.

90. Biblioteca Nacional de París, *Espagnol*, n. 53, *Supplément français*, n. 2214, p. 15r.

91. La bibliografia sobre les insaculacions és àmplia. Vegeu Eduard PUIG, *Intervenció reial i resistència institucional: el control polític de la Diputació del General de Catalunya i del Consell de Cent de Barcelona (1654-1705)*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2012, p. 332; Eva SERRA, «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió», *Pedralbes*, núm. 17 (1997), p. 191-216; Josep M. TORRAS Ribé, «El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700)», *Pedralbes*, núm. 13-I (1993), p. 457-468.

mos empeños de los cuales han nacido tan malas consecuencias».⁹² Precisament va ser aquest fet, «los absurdos que han resultado y resultan de dichas conferencias contra mi real servicio y quietud de ese Principado», l'argument utilitzat per Felip V en el decret de supressió de les conferències. Una actuació que s'explica en part per aquesta llibertat que gaudien els seus membres, aliens a tot control per part de la monarquia.

En aquest sentit, són ben significatius els qualificatius que van rebre els membres de les conferències per part de comuns i contemporanis. Emmanuel Mas recull que els comuns procuraven enviar a les conferències «personas de la major noblesa intel·ligència i zel, així de sa majestat com de la observança de las Constitucions y privilegis». ⁹³ Aquesta descripció no és gaire lluny de la que el 1701 feia el Consell de Cent al seu ambaixador a Madrid, Francesc de Miquel: «[...] subjectes tan zelosos e intel·ligents com vostra senyoria no ignora».⁹⁴ Anys més tard, el 1703, els consellers mostraven que en els membres de les conferències residien «tota premeditació y censura».⁹⁵

Per la seva banda, el Braç Militar no tenia pas una opinió diferent. Al llarg d'aquells anys va destacar que els membres de la Conferència sempre havien actuat amb «gran discreció i censura»⁹⁶ i deia que aquesta mostrava «la cabal intel·ligència, prendas i aplicació dels individus que la componen».⁹⁷ És a dir, el fet que els comuns tinguessin llibertat per a escollir segons el seu parer els membres que componien les conferències, facilitava que aquestes estiguessin formades per persones preparades i concordes amb els seus interessos.

6. VALORACIONS FINALS

El decret de supressió de les conferències de comuns no es pot desentendre de la situació política de Catalunya al gener del 1705, en un context de progressiva desconfiança de les institucions envers la monarquia de Felip V. Els continuats enfrontaments durant aquells anys (la vicerègia, l'afer Jäger, l'obertura de cartes, les oposicions a les càtedres, la modificació del testament de Carles II, els empresonaments injustificats) havien debilitat i enterbolit les relacions entre la Corona i les elits polítiques catalanes. En el context d'enfrontament bèl·lic amb l'arxiduc austríac, la sospita de la traïció era cada vegada més gran.

92. Biblioteca Nacional de París, *Espagnol*, n. 53, *Supplément français*, n. 2214, f. 44v.

93. Emmanuel Mas, *Diari*, p. 518. Semblantment, al setembre del 1712 Vilana Perlas demanava als comuns que nomenessin «personas de la major intel·ligència e integritat» per a unes conferències per a tractar sobre la retirada de les tropes angleses (LLDCC, 1B, II, 221, f. 212, document inserit).

94. AHMB, *Lletres closes*, 1B, VI, 113, f. 48v.

95. LLDCC, 1B, II, 212, f. 180v.

96. LLDBM, vol. 8, f. 316v.

97. LLDCC, 1B, II, 222, f. 127/1.

En aquest sentit, cal reconèixer que els informes de Velasco van afavorir aquest enfrontament. Poc després del fracassat setge del 1704, no dubtava a queixar-se al monarca de «lo poco que se deve fiar de unos naturales que tienen la osadía de quejarse al Rey de que se castiga a los traydores».⁹⁸ El gener del 1705, uns dies abans de la supressió de la Conferència, parlava de «la desconfianza que se debe vivir de estos naturales» i «de la obstinada infidelidad de estos naturales».⁹⁹ Per això no ens ha d'estranyar que en el Decret es parli explícitament «de los absurdos que han resultado y resultan de dichas conferencias contra mi real servicio y quietud de ese Principado». A l'hora de la veritat, com hem pogut veure, el Decret es va fer de manera accelerada i segurament més condicionat per la situació política d'aquells anys que no pas com a resultat d'una reflexió profunda sobre la legalitat i la conveniència de permetre unes conferències que havien existit de manera continuada durant gairebé cent anys.

Certament, com havia predit Villahermosa, la Conferència semblava haver-se convertit en «un tribunal que no reconozca superior», en el sentit que era una institució que influïa de manera directa en l'actuació dels altres comuns. Això ni era nou (ja era així des del 1622) ni era cap usurpació de la Conferència, ja que eren les mateixes institucions les que li atorgaven el poder que tenien. No ens enganyem: la Conferència era el resultat de la voluntat dels mateixos comuns de crear un nou mecanisme institucional que permetés coordinar millor la seva actuació davant les transgressions del marc constitucional fetes per la monarquia. Això és una realitat que els comuns van repetir contínuament. El 1711 el Consell ho mostrava amb total claredat.

Davant una nova petició de Carles III, els consellers mostraven que «la present ciutat sempre ha confiat son major acert en cosas àrduas a lo concell y parer donats per la excel·lentíssima Conferència dels excel·lentíssims comuns de la Deputació, Braç Militar y present ciutat, las quals ab tant anhelo y cuydado se han aplicat a quant los es estat comés».¹⁰⁰ Una realitat de la qual el mateix Emmanuel Mas deixava constància en narrar la sorpresa que havia causat la supressió de les conferències, perquè «se havian experimentat ser de gran utilitat per lo servey de sa magestat, ja per lo obrar de conformitat los comuns, tant en lo de aquell com en lo tocant a la major observança dels privilegis y Constitucions, lo de tenir ubertas estas conferències».¹⁰¹

Precisament per això, no ens pot sorprendre que quan les tropes de Carles III, l'arxiduc, van entrar a Barcelona a l'octubre del 1705, els comuns només triguessin nou dies a convocar la primera conferència.¹⁰² I quan es van adonar que la legalitat de Felip V havia perdut validesa, van tornar a recórrer a una institució que havia demos-

98. AHN, *Estado*, llig. 466, carta del 23 de juliol de 1704.

99. AHN, *Estado*, llig. 272.

100. LLDCC, 1B, II, 220, f. 234v.

101. Emmanuel MAS, *Diari*, p. 518.

102. LLDCC, 1B, II, 214, f. 318v.

trat que era eficaç per a defensar les Constitucions i coordinar la seva actuació. De fet, en els esborranys de les Constitucions que va redactar la Conferència per a Carles III al novembre del 1705, es fixava en quart lloc la necessitat de legalitzar les conferències de comuns.¹⁰³ La supressió de les conferències que feu Felip V només va durar nou mesos. Només els decrets de Nova Planta van poder anul·lar de manera definitiva una forma d'organització política de llarga tradició, que s'havia demostrat que era eficaç per a enfortir la unió entre els comuns, garantir la seva llibertat davant els intents de control per part de la Corona, defensar les Constitucions amb fermesa i, com deien els diputats al febrer del 1714, «aconcellar ab major acert lo que sie del major benefici al públic».¹⁰⁴

103. ACA, *Dietari de la Diputació*, N-103, f. 283; document inserit, f. 27.

104. LLDCC, 1B, II, 223, f. 61 (document inserit).

ELS GOVERNADORS DE LA CIUTADELLA DE BARCELONA DURANT EL SEGLE XVIII

Rafael Cerro Nargáñez
Universitat de Barcelona

Resum

L'any 1718 el rei Felip V nomenà el primer governador de la Ciutadella de Barcelona. Aquest càrrec fou un dels comandaments militars més importants de la Catalunya del segle XVIII. El primer titular de la Ciutadella fou l'enginyer d'origen flamenc Jorge Próspero de Verboom, un dels militars més prestigiosos durant el regnat del primer Borbó. Tot i que coneixem molt bé la carrera militar de Verboom, poca cosa sabem, però, de la resta de governadors de la centúria. Segons les nostres dades, foren deu els governadors de la Ciutadella barcelonina entre els anys 1718 i 1808. Quasi tots foren militars amb dilatats anys de servei a l'Exèrcit i amb notables i distingits mèrits aconseguits en els camps de batalla, on es dirimiren els interessos dinàstics de la casa de Borbó. La graduació militar d'entrada era la d'oficial general —brigadier, mariscal de camp i tinent general—, però també fou decisiu per a ésser nomenat pertànyer a les tropes d'elit de la Casa Reial. És a dir, formar part d'un dels dos selectes regiments d'infanteria de les Reials Guàrdies espanyoles i valones. La majoria de governadors, però, foren regnícoles i espanyols, malgrat que no tots ells nasqueren a Espanya. A més, el component estranger —flamenc i francès— tingué un pes notable. El càrrec es convertí gairebé en vitalici per a militars de gran prestigi, alta graduació, edat madura o avançada i amb una posició social notable. Era el que s'esperava dels militars encarregats de comandar una de les ciutadelles clau de l'Espanya del segle XVIII, com, sens dubte, fou la de Barcelona.

Paraules clau: governadors, Ciutadella, Barcelona, Borbó, segle XVIII.

LOS GOBERNADORES DE LA CIUDADELA DE BARCELONA DURANTE EL SIGLO XVIII

Resumen

En 1718 Felipe V nombró al primer gobernador de la Ciudadela de Barcelona. Dicho cargo fue uno de los mandos militares más importantes de la Cataluña del siglo XVIII. El primer titular de la Ciudadela fue el ingeniero flamenco Jorge Próspero de Verboom, uno de los militares más prestigiosos del reinado del primer Borbón. Aunque conocemos muy bien la carrera militar de Verboom, poco o nada sabemos del resto de gobernadores de la centuria. Según nuestros datos, fueron diez los gobernadores de la Ciudadela barcelonesa entre 1718 y

1808. Casi todos ellos fueron militares con dilatados años de servicio en el Ejército y distinguidos méritos en los campos de batalla, donde se dirimieron los intereses dinásticos de la casa de Borbón. La graduación militar de entrada era la de oficial general —brigadier, mariscal de campo y teniente general—, pero fue decisivo en el nombramiento pertenecer a las tropas de élite de la Casa Real; es decir, a uno de los dos selectos regimientos de las guardias reales de infantería españolas y valonas. La mayoría de gobernadores fueron regnicolas y españoles, aunque no todos nacieron en España; y el componente extranjero —flamenco y francés— tuvo un notable peso. El cargo se convirtió en vitalicio para militares prestigiosos, de alta graduación, edad madura o avanzada y con una notable posición social. Era lo que se esperaba del militar encargado de dirigir una de las ciudadelas clave de la España del siglo XVIII, como, sin duda, fue la de Barcelona.

Palabras clave: gobernadores, Ciudadela, Barcelona, Borbón, siglo XVIII.

THE GOVERNORS OF THE CITADEL OF BARCELONA DURING EIGHTEEN CENTURY

Abstract

In 1718 Philip V of Spain appointed the first Governor of the Citadel of Barcelona. This governor was one of the most important military commanders of Catalonia in the eighteenth century. Its first holder was the Flemish engineer, Jorge Próspero de Verboom, one of the most prestigious soldiers of the reign of the first bourbon. Although we know very well the military career of Verboom, little or nothing we know of the other governors of the century. According to our data, ten were the governors of the Barcelona Citadel between 1718 and 1808. Almost all of them soldiers with extensive years of service in the army and distinguished merits in the battlefields in which dynastic interests of the house of Bourbon were settled. The military graduation of entry was that of official general —brigadier, field marshal and lieutenant general— but it was decisive in the appointment to belong to the elite troops of the royal house. I am referring to one of the two regiments of the royal Spanish and Walloon infantry guards. Almost all the governors were *regnicolas* and Spaniards, although not all were born in Spain; and the foreign component —Flemish and French— had a remarkable weight. The charge became life for prestigious military, high-ranking, mature or advanced and with a notable social position. It was what was expected of the military in charge of leading one of the key citadels of Spain in the eighteenth century, as always was, without doubt, the Barcelona.

Keywords: governors, Citadel, Barcelona, Bourbon, eighteen century.

LES GOUVERNEURS DE LA CITADELLE DE BARCELONE
AU XVIIIE SIÈCLE

Résumé

En 1718 Philippe V, roi d'Espagne, nomme le premier gouverneur de la Citadelle de Barcelone. Ce gouverneur était l'un des commandants militaires les plus importants de la Catalogne au XVIIIe siècle. Son premier déteneur est l'ingénieur flamand Jorge Próspero de Verboom, l'un des soldats les plus prestigieux du règne du premier Bourbon. Bien que nous sachions très bien la carrière militaire de Verboom, peu ou rien que nous connaissons des autres gouverneurs du siècle. Selon nos données, dix étaient les gouverneurs de la Citadelle de Barcelone entre 1718 et 1808. Presque tous étaient des soldats avec de vastes années de service dans l'armée et des mérites distingués dans les champs de bataille dans lesquels les intérêts de la dynastie de la maison de Bourbon ont été réglés. La graduation militaire de l'entrée était celle du général —brigadier, le maréchal de champ et le lieutenant général—, mais il a été décisif dans la nomination à appartenir aux troupes d'élite de la maison royale; c'est à dire, aux deux régiments des gardes d'infanterie royale espagnoles et wallonnes. La majorité des gouverneurs étaient *regnícolas* et espagnols, bien que tous ne soient pas nés en Espagne, et la composante étrangère —le flamands et le français— avait un poids remarquable. La charge est devenue la vie pour les militaires prestigieux, de haut rang, matures ou avancés et avec une position sociale notable. C'était ce qu'on attendait de l'armée en charge de diriger l'une des citadelles clés de l'Espagne au XVIIIe siècle, comme toujours a été, sans doute, la Barcelone.

Mots-clés: gouverneurs, Citadelle, Barcelone, Bourbon, XVIIIe siècle.

1. INTRODUCCIÓ¹

El 7 de març de 1716 el militar borbònic Miguel Aguilar escrigué: «Hoy día de la fecha a las siete y media de la mañana se empezaron los fundamentos de la Ciuda-

1. El present article s'inscriu dintre del Grup d'Estudi de les Institucions i de les Cultures Polítiques (Segles xvi-xxi), dirigit per Joaquim Albareda Salvadó, catedràtic d'Història Moderna de la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona), i finançat per la Generalitat de Catalunya (ref. 2017-SGR-1041). L'autor també vol agrair a Francisco Andújar Castillo, catedràtic d'Història Moderna de la Universitat d'Almeria, la seva ajuda en l'elaboració d'aquest treball, amb la consulta de la base de dades informatitzada Fichoz (CNRS), relativa al personal administratiu i de govern de la monarquia espanyola a l'època moderna. Aquest important fitxer és, avui dia, accessible en línia a <www.fichoz.org>. Durant l'edat moderna, l'Administració hispana acostumava a castellanitzar els noms dels militars d'origen estranger al servei del rei. En el nostre estudi hem convingut mantenir la grafia castellana, present en la documentació primària, i no catanaltzar-la per a evitar confusions innecessàries. En aquest cas, hem seguit el criteri de la *Gran enciclopèdia catalana*, dirigida per Joan Carreras i Martí, vol. 24, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2000 (7a reimpr. actualitzada), p. 23, veu *Jorge Próspero de Verboom y de Wolf*. També hem seguit Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, 1997, p. 557-695.

dela [...]. Hoy he observado muy malos semblantes en muchos de los naturales de esta ciudad. Creo en efecto de ver empezada, en evidencia, la Ciudadela que nunca creían».² Sens dubte, la Ciutadella de Barcelona representà la culminació d'un llarg i ambiciós projecte meditat per la monarquia espanyola des de feia temps. Tot i que Felip V autoritzà, per fi, la seva construcció seguint el projecte presentat per l'enginyer general flamenc Jorge Próspero de Verboom Wolf el 1715, avui sabem, però, que la idea d'una ciutadella per a Barcelona prengué forma al voltant de la conjuntura bèl·lica del 1640. Cent anys després, la impressió mola de pedra que s'aixecà sobre el popular barri de la Ribera era ja una realitat ben visible.³

La nova ciutadella, a part d'acollir un poderós dispositiu d'artilleria, també aquarterà un nombrós contingent de tropes.⁴ El coronel, Félix Colón y Larriátegui, recordà en la seva obra *Juzgados militares de España y sus Indias* que el governador militar de la plaça sempre tingué «baxo sus órdenes a los Gobernadores de la Ciudadela o Castillos».⁵ No obstant això, la Ciutadella de Barcelona sempre tingué el seu propi estat major, el qual —seguint una estricta jerarquia— estava format per un governador, un tinent de rei i un sergent major. Tot i així, el que fou el seu primer governador —l'esmentat enginyer Verboom— va saber jugar al seu favor la por de Felip V que els catalans es tornessin a rebel·lar i va aconseguir —almenys durant la seva vida— que el comandament militar de la Ciutadella, sota la seva autoritat, tingués certa autonomia respecte al govern militar i polític (el corregidor) de la plaça d'armes. L'única autoritat per sobre del governador de la fortalesa era el capità general de Catalunya.⁶ Per altra banda, hem de dir que actualment hi ha a disposició del lector valuoses propostes arquitectòniques relatives a la Ciutadella, però res, en canvi, sobre el component humà que acollí durant el segle XVIII.⁷ La nostra intenció, en aquest article, ha estat estudiar el perfil militar dels governadors de la Ciutadella barcelonina entre els

2. Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2008, p. 90 (Episodis de la Història, 351).

3. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El projecte de repressió dels catalans de 1652», a Eva SERRA (ed.), *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, p. 241-290.

4. Un informe del capità general de Catalunya —marquès de Castelrodrigo— del juliol del 1717 recomanava desplegar cent vint-i-sis canons. En canvi, l'enginyer Verboom pensava que amb cent vint-i-dues peces n'hi hauria prou. Bona part de l'artilleria fou instal·lada als baluards anomenats del Rei i de la Reina, que miraven cap a la ciutat. Les tropes dins la fortalesa foren uns cinc mil seixanta homes. Vegeu Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ i Josep CATÀ I TUR, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Madrid, Muñoz Catà, 2005, p. 127-144.

5. Félix COLÓN DE LARRIÁTEGUI, *Juzgados militares de España y sus Indias*, tom II, Madrid, Imprenta de la Viuda de Ibarra, Hijos y Compañía, 1788, p. 179.

6. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom. Ingeniero militar flamenco de la monarquía hispánica*, Madrid, Fundación Juanelo Turriano, 2015, p. 217-218.

7. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *La iglesia de la Ciudadela de Barcelona*, Madrid, Ministerio de Defensa, 2004.

anys 1718 i 1808. Una fortalesa situada en una ciutat que, en temps del primer Borbó, fou considerada plaça «de la primera confianza de España».⁸

2. ORIGEN GEOGRÀFIC I CONNEXIONS FAMILIARS

Segons les nostres dades, la Ciutadella de Barcelona tingué deu governadors entre els anys 1718 i 1808. Excepte un, tots foren súbdits del rei d'Espanya, però no tots havien nascut a la península Ibèrica. El professor Jean-Pierre Dedieu fa bé de recordar-nos que, en una monarquia de servidors plurinacionals —com encara era l'Espanya borbònica—, pot resultar inadequat dividir els actors polítics —civils i militars— entre estrangers i espanyols, bàsicament perquè, on hi havia els uns i els altres, el monarca absolut tan sols veia servidors i vassalls. Això sí, en funció del seu origen geogràfic, l'hispanista francès accepta diferenciar aquests individus en regnícoles i no regnícoles.⁹ En línies generals, podem afirmar que sis dels governadors de la Ciutadella (el 60 %) foren regnícoles, és a dir, nascuts a Espanya i les seves Índies.

Aquest col·lectiu hispà fou hegemònic durant bona part de la segona meitat del segle XVIII. Quatre (el 40 %) eren espanyols peninsulars i dos més (el 20 %) eren espanyols nascuts a les colònies americanes. Entre els peninsulars, tres (el 30 %) foren súbdits de la Corona de Castella. Un d'ells era Alonso Fuenlabrada Gómez, nascut a Casarrubios del Monte (Toledo) l'any 1697. La Real Chancillería de Valladolid li reconegué la seva *hidalgúia*. El seu primogènit, el mariscal de camp Francisco Fuenlabrada, fou —com el seu pare— capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles. El 1788 el rei nomenà Francisco cavaller del prestigiós orde de Carles III.¹⁰ Alejandro de Arroyo de Rozas era de Cantàbria (natural de Quintana, a la vall de Soba), on nasqué el 1711. El seu pare, Felipe de Arroyo Castillo, fou *hijodalgo*. Dins el padró de la vall de Soba, Alejandro també figurava com a *hijodalgo*, regidor i procurador general. L'any 1743 el rei Felip V li concedí l'hàbit de cavaller de Santiago. El germà de la seva esposa cubana, José Rafael Montalvo, fou segon comte de Macuriges.¹¹ En canvi, era andalús Francisco Tamariz, nascut a la població sevillana d'Écija el

8. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 560, nota 4.

9. Jean-Pierre DEDIEU, «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 493-495.

10. Archivo General Militar de Segovia (AGMS), exp. F-1895. Fichoz, 009272 i 010883.

11. Archivo General de Simancas (AGS), *Secretaría de Guerra*, «Expedientes Personales», 5. José Carlos CASAS Y SÁNCHEZ, «Cántabros en América. Don Alejandro de Arroyo. Un sobano del s. XVIII», *ASCAGEN. Revista de la Asociación Cántabra de Genealogía* (Santander), núm. 3 (2010), p. 17-40. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español. Reinados de Carlos IV y Fernando VII*, Villatuerta (Navarra), FEHME, 2012, p. 76-77. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a*

1718. Els seus pares estaven emparentats amb els Tamariz-Martel y Portel, marquesos de la Garantía.¹² Més dubtós, però, és el lloc on nasqué Juan Andrés Dabán Busterino. Sens dubte, els seus progenitors eren *hidalgos* guipuscoans, però gran part de les referències biogràfiques —amb certa confusió— situen el naixement de Juan Andrés en diverses poblacions del regne d'Aragó, com l'Almúnia (Saragossa) o bé l'Almúnia de Sant Joan (Osca). Tot i que no falta una altra versió que fixa el seu bateig a la vila d'Armunia, al regne de Lleó. No hem pogut clarificar aquest dubte, però sí que sembla que hi ha consens a datar el seu naixement en l'any 1724.

Tanmateix, però, si acceptem l'origen aragonès del nostre home, tot i que sigui accidental, això deixaria en un exigü 10 % la representació dels territoris de l'extingida Corona d'Aragó en la governació de la Ciutadella barcelonina. Dabán Busterino es mullerà amb una de les famílies més poderoses de l'Havana. La seva esposa, María Catalina Urrutia, era filla de l'oïdor de la Reial Audiència de Santo Domingo, Bernardo Urrutia. La nombrosa prole de Dabán estigué vinculada a l'Exèrcit i l'Armada. Antonio Dabán Urrutia fou capità de navili, oficial de la Secretaria del Despatx de Marina (1823) i conseller d'Índies (1832-1834) i del Consell Reial d'Espanya i Índies (1834-1836). Antonio va ser condecorat cavaller pels distingits ordes de San Fernando, San Hermenegildo i Crist de Portugal.¹³

Respecte als espanyols d'origen americà, sabem que Gregorio Fernández de Córdoba era de família andalusa, però nasqué el 1725 a la població mexicana d'Hidalgo del Parral, que llavors era una rica ciutat minera dependent de la província de Nova Biscaia, al virregnat de Nova Espanya, on el seu pare, el mestre de camp Juan Fernández de Córdoba, fou governador i capità general (1703-1708). Gregorio fou també un dels primers cavallers de l'orde de Carles III (1772). La seva única filla, Rafaela Fernández de Córdoba, es va casar amb Rafael María de Giraldeli, segon comte de Giraldeli, un títol concedit pel papa Benet XIV l'any 1743.¹⁴ D'altra banda, membre

Catalunya, p. 570-571 i 601-602. Vicente de CADENAS Y VICENT, *Caballeros de la orden de Santiago. Siglo XVIII*, vol. III, Madrid, Hidalguía, 1978, exp. 997, p. 209. Igualment, vegeu més informació a PARES (Portal de Archivos Españoles), ES. 41091. AGI/23//INDIFERENTE, 156, N. 12, i ES. 47161. AGS/2.18.7.26//SGU, LEG, 7226, 56; i Fichoz, 000023.

12. Fichoz, 012245. Família Porcel, marquesat de la Garantía, comtat de las Lomas (<www.heraldaria.com>).

13. AGMS, exp. D-9. Fichoz, 010573. PARES, ES. 47161. AGS/2.18.17//SGU, 7146, 3. Vegeu també Francisco José GINORIO VISCAL, *Antecedents and descendents of Dr. Bernardo de Urrutia Matos (Including Garriga, Dabán and related families)*, vol. 2, s.l., Francisco José Ginorio Viscal, 2009, p. 5-6. Guillermo LOHMANN VILLENA, *Los americanos en las órdenes nobiliarias (1529-1900)*, vol. II, Madrid, CSIC, 1947, p. 315-316. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 251.

14. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), 1037/45: Daniel Troc, *Registros de testamentos militares, 1772-1793*, f. 132-134v, Barcelona, 25 de novembre de 1780. Fichoz, 007602. AGMS, exp. F-638. PARES, ES. 41091. AGI/23//INDIFERENTE, 146, N. 35. María Luisa RODRÍGUEZ-SALA (ed.), *Los gobernadores de la Nueva Vizcaya del siglo XVIII: Análisis histórico-social de fuentes primarias*,

d'una rica família veneçolana amb profundes arrels americanes fou Miguel Pacheco y Mijares de Solórzano, que nasqué a Caracas (província de Veneçuela) el 1725. Tres generacions de la família eren veneçolanes vinculades a l'oligarquia de Caracas i Trujillo. El seu pare, Antonio Pacheco y Tovar, fou nomenat comte de San Javier després de pagar vint-i-dos mil ducats al monestir aragonès de Sant Victorià. En canvi, l'avi matern, Juan Mijares de Solórzano, era marquès de Mijares. Miguel aconseguí un hàbit de cavaller de Santiago l'any 1777.¹⁵

Pel que fa als governadors no regnícoles, que per a molts eren estrangers, ja que no eren nascuts a Espanya (tot i que potser eren naturalitzats i casats, o no, amb peninsulars i tenien descendència ja hispana), cal esmentar quatre individus, que representaven el 40 % dels governadors de la Ciutadella barcelonina. Entre ells sempre destacà un selecte i reduït grup de militars flamencs exiliats dels Països Baixos espanyols, que, en nombre de tres, equivalen al 30 % del col·lectiu total. Poques presentacions necessita l'enginyer general Jorge Próspero de Verboom, nascut a Brussel·les el 1665. El seu pare fou el també enginyer Corneli de Verboom, de qui —juntament amb el seu mestre, Sebastián Fernández de Medrano— aprengué tot el que fa referència a l'art de la fortificació. El nostre home es mullerà amb la filla de Juan Baltasar Vischer, cavaller de Celles i baró del Sacre Imperi. L'any 1727 Verboom fou nomenat vescomte de Nieuvorde —a Flandes—, però Felip V li deixà canviar la denominació del títol per la de marquès de Verboom, títol nobiliari que, més endavant, passà als seus descendents.¹⁶ Verboom fou substituït pel seu gendre, Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben, natural de Linster (Luxemburg), on nasqué el 1688. El seu pare, Otón Enrique de Lotzen, era senyor de Linster. Lotario emparentà amb els Verboom

1700-1769, Durango, Universidad Juárez del Estado de Durango, Instituto de Investigacions Históricas, 2000, p. 41-55.

15. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 40. Fichoz, 003409, 016901 i 017342. Vegeu també PARES, ES. 28079. AHN//OM-EXPEDIENTILLOS, N. 8204, i ES. 28079. AHN//OM-CABALLEROS-SANTIAGO, exp. 6149. Guillermo LOHMANN VILLENA, *Los americanos en las órdenes nobiliarias*, p. 392-393. María del Mar FELICES DE LA FUENTE, *La nueva nobleza titulada de España y América en el siglo XVIII (1701-1746). Entre el mérito y la venalidad*, Almería, Universidad de Almería, 2012, p. 54-55 i 343 (Historia, 16). Vegeu també Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 676.

16. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 58. AHPB, 997/41: Carles Rondó, *Llibre de testaments, 3-VIII-1733/14-IV-1755*, f. 31r-39r, Barcelona, 7 de gener de 1740. Fichoz, 007268. Horacio CAPEL SÁEZ et al., *Los ingenieros militares en España. Siglo XVIII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1983, p. 472-481 (Geo Crítica. Textos de Apoyo; 3). María Teresa FERNÁNDEZ-MOTA DE CIFUENTES, *Relación de títulos nobiliarios vacantes, y principales documentos que contiene cada expediente que, de los mismos, se conserva en el Archivo del Ministerio de Justicia*, 2a ed., Madrid, Hidalguía, 1984, p. 60. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Verboom: Jorge Próspero Verboom. Ingeniero militar flamenco de la monarquía hispana*, Madrid, Fundación Juanelo Turriano, 2015, p. 211-227. Jesús CANTERA MONTENEGRO, «Jorge Próspero Verboom», a *Diccionario biográfico electrónico* [en línia], Madrid, Real Academia de la Historia, <www.rah.es>.

quan es va casar amb la filla petita del governador de la Ciutadella. En una data no gaire fàcil de precisar, el rei li concedí el marquesat de Roben, que tingué continuïtat amb el seu primogènit, el tinent general Enrique Luis de Lotzen Roben y Verboom, segon marquès de Roben. El llinatge familiar flamenc Verboom-Roben dominà sense contestació la governació de la Ciutadella durant quasi mig segle.¹⁷ Per acabar, no podem oblidar Diego de Brías y Ulloa. El seu pare, Benito, era flamenc, però la seva mare era espanyola. Diego va néixer a Chimay (Flandes) l'any 1710. Era marit de la neta del magistrat Lorenzo de Santayana y Bustillo. La seva família tingué importants connexions de parentiu amb els influents comtes de Brías, servidors dels Borbó en espais cortesans i militars.¹⁸

En el seu moment veurem que aquest petit grup d'exiliats fou el més afavorit pels monarques (fins i tot per davant dels hispans) i el que aconseguí els honors i les graduacions militars més altes dels deu governadors que tingué la fortalesa. A part, amb un 10%, queda un cas força singular: el francès Juan Viard de Santilli, últim dels governadors de la Ciutadella de Barcelona d'aquest període. Viard nasqué a la ciutat de Màcon (Borgonya) el 1754. Era, doncs, súbdit de Lluís XV de França. Des del regnat de Felip V no fou pas estranya la col·laboració entre les dues branques de la casa de Borbó i no foren pocs els francesos al servei dels Borbó hispans. Viard estigué casat amb Francisca de Paula Aguirre, una espanyola cambrera de la reina Maria Lluïsa de Parma. El dia de noces foren padrins els ducs de Frías i Uceda.¹⁹ Com podeu veure, gairebé tots els governadors de la Ciutadella estigueren ben connectats a una sòlida xarxa de solidaritat clientelar, per altra banda fonamental per a poder ascendir en un entorn privilegiat com era la Cort espanyola de l'Antic Règim.²⁰

17. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 47. AHPB, 1020/16: Félix CAMPLOCH, *Manual*, 16, f. 15-16v, Barcelona, 18 de gener de 1757. Ficho, 009177. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, Brussel·les, F. Parent, 1858, p. 395. Vicente de CADENAS Y VICENT, *Caballeros de la orden de Santiago*, exp. 1052, p. 252. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 616-617. Didier OZANAM i René QUATREFAGES, *Los capitanes y comandantes generales de provincias en la España del siglo XVIII*, Còrdova, UCO, 2008, p. 182-183 (Estudios de Historia Moderna. Colección Maior; 32).

18. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 9. AHPB, 955/37: Josep COLS, 3, *Testaments, 1736-1750*, f. 43r-57v, Barcelona, 2 de novembre de 1741. AHPB, 1037/45: Daniel TROC, *Registros de testamentos militares, 1772-1793*, f. 63r-66v, Ciutadella de Barcelona, 4 de juliol de 1776. Vegeu també AGMS, exp. B-3774. Ficho, 005542. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 290. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 626. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 139.

19. AGMS, exp. B-2254. Ficho, 012448. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 402. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 921.

20. José María IMÍZCOZ BEUNZA, «Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen», a José María IMÍZCOZ BEUNZA (dir.), *Élites, poder y red social. Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*, Bilbao, Servicio de Publicaciones, Universidad del País Vasco, 1996, p. 13-50.

3. SOLDATS DE LA CASA REIAL

Sorpren, però, que només quatre dels militars que tingueren sota el seu comandament la governació d'una ciutadella capital com fou la de Barcelona, nasqueren a Espanya (el 40%). La resta —en total sis (el 60%)— havien nascut en territoris fora de la Península, com ara Flandes, Amèrica i França. Resulta, doncs, evident que ésser militar natural d'Espanya no fou mai un requisit indispensable —per als monarques de la casa de Borbó— per a accedir al càrrec de governador de la Ciutadella barcelonina. En efecte, una força militar com era l'Exèrcit espanyol del segle de la Il·lustració no era encara nacional, en el sentit que avui dia donem a aquest terme, sinó que estava integrat per militars pertanyents a diferents nacions que servien —com a súbdits i vassalls lleials— tan sols el rei d'Espanya, la seva dinastia —els Borbó—, no el país.²¹

Els vincles afectius amb la terra que governava el sobirà eren molt difusos: la fidelitat era només al monarca. Francisco Andújar Castillo i Thomas Glesener han estudiat l'efecte especial d'aquest vincle personal entre els militars originaris de Flandes, Itàlia, Irlanda, França i Suïssa, i el rei espanyol. El servei i la lleialtat d'aquests soldats —tant al camp de batalla com a la cort i als governs territorials d'Espanya i les Índies— normalment comportaven unes contraprestacions en forma de mercès; és a dir, una gestió concreta de la reial gràcia, que depenia en exclusiva del sobirà, com a monarca absolut que era i sempre fou el rei d'Espanya. Per aquest mateix motiu, no ens ha de sorprendre pas que els reis hispànics sempre afavorissin la designació de governadors de la Ciutadella de Barcelona entre militars no regnícoles, que prestaren uns serveis —tant personals com familiars— pels quals el rei tingué el deure moral de mostrar gratitud. Aquest fou el cas dels militars d'origen flamenc exiliats durant la Guerra de Successió espanyola, molts dels quals sacrificaren hisenda i posició social, al seu país d'origen, per a defensar els drets dinàstics de Felip V.²²

21. Enrique MARTÍNEZ RUIZ, *El Ejército del Rey. Los soldados de la Ilustración*, Madrid, Actas, 2018.

22. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *Los militares en la España del siglo XVIII. Un estudio social*, Granada, Universidad de Granada, 1991, p. 109-110. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Las naciones en el Ejército de los Borbones», a David GONZÁLEZ CRUZ (ed.), *Extranjeros y enemigos en Iberoamérica: la visión del otro. Del Imperio español a la Guerra de la Independencia*, Madrid, Sílex, 2010, p. 137-154. Thomas GLESENER, «¿Nación flamenca o élite de poder? Los militares "flamencos" en la España de los Borbones», a Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO i Bernardo José GARCÍA GARCÍA (ed.), *La monarquía de las naciones: patria, nación y naturaleza en la monarquía de España*, Madrid, Fundación Carlos de Amberes, 2004, p. 701-719. Thomas GLESENER, «La hora felipista del siglo XVIII: auge y ocaso de la nación flamenca en el ejército borbónico», *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos* (Madrid), núm. x (2011), p. 77-101. Thomas GLESENER, «¿De súbditos a extranjeros? Tres formas de ser flamenco en España tras la pérdida de Flandes», a David GONZÁLEZ CRUZ (ed.), *Represión, tolerancia e integración en España y América: extranjeros, esclavos, indígenas y mestizos durante el siglo XVIII*, Madrid, Doce Calles, 2014, p. 77-95. Thomas GLESENER, «El ejército de los exiliados. Exilio y militarización en España, del tratado de Utrecht a la Revolución francesa», a José Javier RUIZ IBÁÑEZ i Igor PÉREZ TOSTADO (coord.), *Los exilia-*

En aquesta línia, cal dir que entre els militars regnícoles hispans i els no regnícoles d'origen estranger que foren governadors de la Ciutadella, fou clau la proximitat al monarca en forma de criats i servidors. És a dir, fou fonamental gaudir de la confiança règia i pertànyer als cossos militars d'elit de la Casa Reial. Ens referim, òbviament, als dos regiments de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles i valones, la responsabilitat de les quals no tan sols consistia a protegir i custodiar els palaus on residien el rei i la família reial, sinó que aquestes dues unitats també s'havien de cohesionar com a força de combat present en primera línia en les guerres europees, on es dirimiren els interessos dinàstics de la branca espanyola de la casa de Borbó.²³ Per aquest motiu, les Reials Guàrdies sempre constituïren un cos privilegiat i els seus membres gaudiren d'honors, càrrecs, sous i graduacions molt superiors als dels altres oficials de l'Exèrcit regular. La confiança del rei envers els oficials de les seves guàrdies fou màxima i sempre se'ls encomanaven càrrecs en destinacions geogràfiques de responsabilitat sensible, com ara Catalunya, on els batallons de les Reials Guàrdies espanyoles i valones s'alternaven en permanent guarnició. Això explicaria que per al monarca fos natural dipositar el govern de la Ciutadella de Barcelona en mans d'oficials eminents adscrits a ambdós cossos.

Segons les nostres dades, dels deu governadors que tingué la fortalesa, set (el 70 %) foren oficials dels regiments de les Reials Guàrdies, i tots ells exhibiren la graduació de capità de fusellers o bé de granaders. La distribució dels oficials, per regiment, era la següent: quatre dels governadors —Alonso Fuenlabrada, Gregorio Fernández de Córdoba, Francisco Tamariz i Miguel Pacheco y Mijares— foren capitans de les guàrdies espanyoles (el 40 %)²⁴ i eren espanyols, però dos d'ells nasqueren a Amèrica; els tres restants (el 30 %) foren capitans del regiment germà de les Reials Guàrdies

dos del rey de España, Madrid, Fondo de Cultura Económica de España, 2015, p. 349-372. Óscar RECIO MORALES, «Una nación inclinada al ruido de las armas». La presencia irlandesa en los ejércitos españoles, 1580-1818: ¿La historia de un éxito?», *Tiempos Modernos* (Madrid), núm. 10 (2004), p. 1-15. Óscar RECIO MORALES, «La "España italiana" del setecientos: un balance historiográfico», *Rivista Storica Italiana* (Nàpols), vol. CXXVII (2015), p. 274-303. Vegeu també Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717-1748)», *Cuadernos de Historia Moderna* (Madrid), núm. 41 (2016), p. 295-312.

23. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La "confianza" real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Cataluña (s. XVIII)», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: IV Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 518. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La Corte y los militares en el siglo XVIII», *Estudis* (València), núm. 27 (2001), p. 91-120.

24. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Élites de poder militar: las Guardias Reales en el siglo XVIII», a Juan Luis CASTELLANO, Jean-Pierre DEDIEU i María Victoria LÓPEZ-CORDÓN (ed.), *La pluma, la mitra y la espada. Estudios de historia institucional en la edad moderna*, Madrid i Barcelona, Marcial Pons. Historia, 2000, p. 87. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (Barcelona), vol. LV, 2015-2016 (2018), p. 91-129.

valones i dos d'ells eren flamencs —Lotario Francisco Adolfo de Lotzen, marquès de Roben, i Diego de Brías—, i l'altre fou un francès assimilat —Juan Viard—. ²⁵ Tanmateix, però, no podem pas ignorar que no tots els governadors de la Ciutadella estigueren vinculats als dos regiments: un 30 % pertanyien a altres cossos. Per exemple, Verboom —el constructor de la fortalesa—, tot i que era flamenc, no formà part de les Reials Guàrdies valones. El seu prestigi personal era tan gran a la cort que mai no sentí, pel que sembla, la necessitat d'integrar-se en aquesta força d'elit. Verboom tenia accés directe al rei i als seus ministres. Ell era membre eminent d'un altre cos militar selecte i científic com era el d'enginyers, del qual era comandant en cap, amb el grau d'enginyer general. Per a Verboom això fou suficient. Ell sabia molt bé que en qüestions relatives a la Ciutadella era una veu autoritzada i que a Madrid la seva opinió no podia ser ignorada. Diferent, però, fou el cas dels espanyols Alejandro de Arroyo i Juan Andrés Dabán Busterino, que tingueren un perfil militar més baix que el de Verboom perquè eren oficials de regiments de línia. Per descomptat, la graduació militar amb la qual s'accedia a una ciutadella del calibre de la de Barcelona —segons l'escalafó de l'Exèrcit regular— fou sempre la d'oficial general. Tots els capitans dels regiments de la Casa Reial, tant si eren de guàrdies espanyoles com si ho eren de valones, gaudiren de doble graduació: la de capità de guàrdies i la d'oficial general de l'Exèrcit regular, amb els salaris corresponents. ²⁶

Com veiem, tot eren avantatges si es formava part d'aquest selecte exèrcit paral·lel que eren les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles i valones. Tot i així, cap dels nostres militars mai no formà part de l'escalafó superior que eren les companyies de guàrdies de corps. De fet, els militars més propers, físicament, al monarca. Malgrat tot, direm que tots els governadors de la Ciutadella de Barcelona tingueren la graduació d'oficial general. Les gradacions més comunes foren la de brigadier, la de mariscal de camp i la de tinent general. No obstant això, és just recordar que fou un militar aliè a les Reials Guàrdies qui tingué la graduació militar més alta. Em refereixo, òbviament, a Jorge Próspero de Verboom. En efecte, quan prengué possessió del càrrec de governador l'any 1718, Verboom ja era, a part d'enginyer general, tinent general. Felip V volgué recompensar-li els serveis i l'ascendí a capità general l'any 1737. Era la màxima graduació a la qual podia accedir un militar. Els flamencs, el marquès de Roben i Diego de Brías, entraren a la Ciutadella de Barcelona amb el grau de mariscal de camp. Ambdós, però, eren també capitans de guàrdies valones. Els dos ascendiren

25. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 290, 395 i 402. Thomas GLE-SENER, *L'empire des exiliés. Les Flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle*, Madrid, Casa de Velázquez, 2017, p. 48 i seg.

26. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Las élites de poder militar en la España borbónica. Introducción a su entorno prosopográfico», a Juan Luis CASTELLANO (ed.), *Sociedad, administración y poder en la España del Antiguo Régimen. Hacia una nueva historia institucional. I^o Simposium Internacional del grupo P.A.P.E.*, Granada, Universidad de Granada, 1996, p. 207-235.

a tinent general el 1754 i el 1789, respectivament. Podem afirmar, sense por d'equivocar-nos, que els tres militars flamencs de la Ciutadella foren els militars amb més alta graduació. Cap dels espanyols obtingué honors tan distingits. Alonso Fuenlabrada, Alejandro de Arroyo i Juan Andrés Dabán foren nomenats governadors quan eren mariscals de camp, però ja no aconseguiren cap altre ascens superior. En canvi, els americans —capitans de Reials Guàrdies espanyoles— Gregorio Fernández de Córdoba i Miguel Pacheco y Mijares arribaren a la Ciutadella amb els despatxos de brigadier. Tots dos ascendiren a mariscal de camp el 1779 i el 1792, respectivament. Mentrestant, les carreres militars de Francisco Tamariz i Juan Viard s'estancaren, sense remei, en el grau de brigadier.²⁷

4. L'EXPERIÈNCIA MILITAR

Foren meritoris els serveis bèl·lics prestats pels governadors de la Ciutadella de Barcelona als camps de batalla del segle XVIII. En efecte, tots ells participaren en primera línia en les guerres i campanyes en què la monarquia hispana tenia interessos dinàstics per a dirimir, tant a Europa com al nord d'Àfrica i Amèrica. Així, doncs, no resulta estrany que Jorge Próspero de Verboom al·legués serveis oferts a Flandes, des de la Guerra dels Nou Anys (1688-1697), contra Lluís XIV de França. Sabem, però, que Verboom destacà a Mons (1691) i Namur (1695). Durant el conflicte successori espanyol s'integrà en les tropes de Felip V que defensaven els Països Baixos. La seva actuació fou decisiva a Anvers (1701) i en el setge de Hulst (1702). Tot i que el militar flamenc acostumava a no recordar-ho, a la península Ibèrica fou capturat per les tropes de l'arxiduc Carles a la batalla d'Almenar (1710). Estigué presoner dinou mesos a la capital catalana. Un cop fou alliberat, Verboom assessorà els ducs de Pòpoli i de Berwick en el setge de Barcelona, durant el bienni 1713-1714.²⁸ El seu gendre, el marquès de Roben, comandà un batalló del regiment de les Reials Guàrdies valones en l'assalt final a Barcelona. Però aquest militar també s'havia distingit a les batalles d'Almansa (1707) i de Saragossa (1710).²⁹

Les guerres dinàstiques a Itàlia, durant la primera meitat del segle XVIII, igualment maduraren un nombrós grup de governadors de la Ciutadella. L'enginyer Verboom —mentre construïa la fortalesa barcelonina— rebé ordres de Felip V d'embarcar-se en l'expedició cap a Sicília (1718), dins el marc revisionista d'Utrecht fomentat pel cardenal Alberoni. En aquesta campanya col·laborà, amb el marquès de Ledesma, en l'expugnació de les principals places fortes sicilianes —Palerm i Messina—,

27. Fichoz: 007268, 009177, 009272, 007602, 000023, 012245, 005542, 003409, 010573 i 012448.

28. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom*, p. 211-227.

29. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 395.

en mans del duc de Savoia. D'altra banda, els nostres governadors obtingueren molts honors i ascensos durant la Guerra de Successió polonesa (1733-1738), en què l'Exèrcit espanyol —a les ordres del comte de Montemar— posà el regne de les Dues Sicílies en mans de l'infant Don Carles. El marquès de Roben i Alejandro de Arroyo acompanyaren l'infant en la conquesta de Nàpols i Sicília els anys 1734 i 1735. Durant aquest temps foren ocupades les ciutats de Càpua, Gaeta, Messina, Siracusa i Trapani. Diego de Brías serví en les Reials Guàrdies valones al camp de batalla de Bitonto (1734), on la victòria assegurà la Corona napolitana al futur rei Carles III, però on morí el seu oncle, Alejo de Brías, comte de Brías.³⁰

La Guerra de Successió austríaca (1740-1748) fou una altra oportunitat per a contreure mèrits als camps de batalla italians, tot i que el balanç final no fou tan positiu per als interessos de la casa de Borbó. Novament, Alejandro de Arroyo, Francisco Tamariz i Juan Andrés Dabán Busterino estigueren adscrits als regiments espanyols que el primer Borbó posà a disposició del seu fill petit —l'infant Don Felip— i que sota el comandament del marquès de la Mina i del comte de Gages lluitaren —amb ajuda militar francesa— a la Savoia i la Llombardia.³¹ Les campanyes, entre els anys 1743 i 1748, foren particularment dures i no sempre victorioses. Les operacions militars a Arsenal (1743), Niça (1744), Dolce-Aqua (1744), Demont i Cuneo (1744), el riu Tanaro (1745) i Tidone (1746), no aconseguiren pas derrotar els savoians, ni tampoc els imperials. En canvi, les sagnants batalles de Vilafranca de Niça (1743) i, sobretot, de Camposanto (1743), no foren decisives i es clogueren amb nombroses baixes. Dabán i Brías foren ferits en la batalla de Piacenza (1746), mentre que el pare d'aquest últim —el brigadier i capità de les Reials Guàrdies valones Benito de Brías— morí a Velletri (1744) quan defensava el campament que allotjava el rei Carles VII de Nàpols.³² El nord d'Àfrica també va atreure l'atenció d'alguns dels nostres soldats. El marquès de Roben participà en l'expedició de Ceuta com a ajudant del comte de Glimes (1720-1721), i Arroyo i Brías s'embarcaren en la triomfal recuperació d'Orà (1732). Per contra, Brías i Viard intervingueren en el desastrós desembarcament d'Alger (1775), dirigit pel militar irlandès Alejandro O'Reilly. La Guerra dels Set Anys (1756-1763) tampoc no obtingué un resultat favorable. Els oficials generals Francisco Tamariz, Miguel Pacheco i Diego de Brías formaren part del cos expedicionari que envai Portugal, però, a part de la conquesta de la plaça fronterera d'Almeida (1762), no s'aconseguí cap més èxit. Molt curiosa, però, resulta la relació personal entre Juan Andrés Dabán i Alejandro de Arroyo. Ambdós militars es coneixien perquè coincidiren a l'Havana durant el fatídic estiu del 1762, quan la flota anglesa assetjà la plaça

30. Fichoz: 007268, 009177, 009272, 007602, 000023, 012245, 005542, 003409, 010573 i 012448.

31. Francisco José GINORIO VISCAL, *Antecedents and descendents*, p. 6-10.

32. María del Carmen MELENDRERAS GIMENO, *Las campañas de Italia durante los años 1743-1748*, Múrcia, Universidad de Murcia, 1987, p. 53.

caribenya. Dabán va dirigir les tropes espanyoles, que intentaren, infructuosament, trencar l'anell exterior de les bateries britàniques; mentre que Arroyo assumí, poc després, la deshonra de ser un dels signants de la capitulació de l'Havana, per la qual cosa fou sotmès a un consell de guerra a Espanya, però Carles III l'exonerà de tota responsabilitat el 1765.³³

El setge de Gibraltar, entre els anys 1779 i 1783, durant la guerra contra Anglaterra, tornà a reunir un selecte grup d'aquest col·lectiu. Per a molts d'ells, aquesta fou l'última acció militar abans de passar a comandar la governació de la Ciutadella de Barcelona. Aquí podem trobar Tamariz, Pacheco i Viard. El francès, Juan Viard de Santilli, encara era jove quan fou cridat a forma part de l'Exèrcit espanyol que lluità contra la Convenció Nacional francesa (1793-1795). Al front d'Aragó fou ferit en l'acció de Lescun (1794). Viard era el governador de la Ciutadella el febrer del 1808, quan el general napoleònic d'origen italià Lecchi capturà, de sorpresa, la fortalesa barcelonina. Anys després, el nostre home fou desterrat a França per ordre de les autoritats d'ocupació.³⁴

5. SERVEIS DINS L'ADMINISTRACIÓ TERRITORIAL

Excepte Verboom, tots els altres governadors que entraren a la Ciutadella de Barcelona ja no tornaren a trepitjar un camp de batalla. L'any 1727 l'enginyer flamenc ajudà el comte de Las Torres en l'infructuós setge de Gibraltar. Després d'aquest episodi, Verboom no participà en cap altra acció més. Els motius de la fi d'aquest cicle bel·licós són obvis: edat avançada, salut delicada i ferides de guerra. En aquesta línia, eren contínues les referències d'aquests militars al seu feble estat físic a causa del foc enemic en combat.³⁵ I, sens dubte, l'edat i les malalties hagueren d'agreujar, en conjunt, les evidents limitacions físiques d'aquests soldats, que ja no podien afrontar, amb garanties, les exigències de la guerra.³⁶ Tanmateix, la fi d'una prolongada etapa de

33. Cesáreo FERNÁNDEZ DURO, *Armada Española, desde la unión de los reinos de Castilla y de Aragón*, tom VII, Madrid, Biblioteca Digital de Castilla y León, 1901, p. 76.

34. Joan MERCADER I RIBA, *Catalunya i l'imperi napoleònic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p. 19.

35. El 1730 l'enginyer Verboom recordava a Felip V les ferides de guerra, no cicatritzades, que tenia repartides per tot el cos, una de les quals era de dues bales que rebé a les cames en la batalla d'Almenar (1710). Diego de Brías fou ferit greument a l'Alger (1775) i Viard, al Pirineu francès, durant la guerra contra la Convenció (1794). Cap dels tres no tornà a l'acció, mentre que Dabán i Arroyo arrossegaren tota la vida les ferides obtingudes en les guerres italianes de la primera meitat del segle XVIII. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom*, p. 258. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 626. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 76-77 i 251.

36. El marquès de Verboom tenia 53 anys d'edat quan es feu càrrec de la Ciutadella de Barcelona el 1718, exercí el comandament durant 26 anys i morí amb 79 anys. El marquès de Roben tenia 56 anys quan

sagnants combats no significava pas, necessàriament, deixar el servei reial. El professor Enrique Giménez ha demostrat, en els seus nombrosos treballs, que la monarquia borbònica es va basar en els oficials de l'Exèrcit per a governar una administració territorial àmpliament militaritzada com fou la del segle XVIII. És a dir, el rei convertí aquests soldats en valuosos vehicles transmissors dels interessos de la monarquia en governs militars i polítics, corregiments, capitànies i comandàncies, però també en castells, fortaleses i ciutadelles. Tots aquests càrrecs constituïren una sortida honorable del servei al rei per a molts militars. No era, doncs, un retir daurat —com alguns pensen— o bé una recompensa per a militars incapacitats, sinó un honor; tot un gest de confiança del rei envers els seus soldats lleials, que ara servien la Corona com a agents polítics de control desplegats per Espanya i tot Amèrica.³⁷ Malgrat tot, és cert que alguns dels governadors de la Ciutadella barcelonina tingueren experiència prèvia en l'administració territorial peninsular i colonial. L'any 1715 Verboom fou designat governador de la Seu d'Urgell i Castellciutat, amb les vegueries annexes de Puigcerdà, Cervera i Manresa. Tres anys després, Felip V, gràcies a l'«acierto con que ha executado sus Reales ordenes en la construccion de la Ciudadela de Barcelona, se ha servido conferirle el Gobierno de ella».³⁸ A Galícia havien servit els americans Gregorio Fernández i Miguel Pacheco. El primer d'ells fou governador militar i polític de la Corunya (1768) i el segon, comandant de Tuy (1787). Ambdós foren promocionats

substituï el seu sogre el 1744, estigué 21 anys a la fortalesa i morí amb 77 anys d'edat. Alonso Fuenlabrada Gómez tenia 68 anys el 1765, estigué cinc anys a la Ciutadella i morí amb 73 anys. Gregorio Fernández de Córdoba devia tenir al voltant de 45 anys quan entrà a la Ciutadella l'any 1770, mantingué el comandament una dècada i morí amb 55 anys d'edat. Alejandro de Arroyo de Rozas tenia 70 anys el 1781, estigué tan sols dos anys a la Ciutadella barcelonina, tenia 72 anys quan marxà al govern militar i polític de Lleida, el 1783, sol·licità el retir amb 78 anys d'edat i morí amb 80. Francisco Tamariz tenia 66 anys quan fou nomenat governador de la Ciutadella el 1784, estigué un trienni a la fortalesa i morí amb 69 anys d'edat. Diego de Brías i Ulloa tenia 78 anys quan fou nomenat governador el 1788 i gairebé cloqué l'any de servei, perquè morí amb 79 anys. Miguel Pacheco y Mijares entrà a la Ciutadella (1789) amb 64 anys, estigué tres anys a Barcelona i morí amb 67 anys. Juan Andrés Dabán Busterino prengué possessió del càrrec de governador de la Ciutadella el 1793, amb 69 anys d'edat, estigué a la fortalesa només cinc anys, es retirà amb 74 anys i morí poc després. Juan Viard de Santilli assumí el comandament de la Ciutadella molt jove, quan tenia 44 anys, el 1798, però una dècada de mandat fou truncada el 1808, quan tenia 54 anys d'edat i morí. Així, doncs, podem trobar governadors d'edat madura, entre els 53 i els 56 anys —com foren Verboom i Roben—, en la primera meitat de la centúria; i un altre grup d'edat més avançada, entre els 64 i els 78 anys, en la segona meitat del segle —Fuenlabrada, Arroyo, Tamariz, Brías, Pacheco i Dabán—. Els més joves, en principi, foren Fernández de Córdoba (45 anys) i Viard de Santilli (44 anys). Informació d'elaboració pròpia.

37. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Los servidores del rey en la Valencia del siglo XVIII. Estudio y repertorio biográfico*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, p. 21-50 (Estudis Universitaris; 104). María del Carmen IRLÉS VICENTE, «Los extranjeros en la administración corregimental española del siglo XVIII», a María Begoña VILLAR GARCÍA i Pilar PEZZI CRISTÓBAL (ed.), *Actas del Iº Coloquio Internacional. Los Extranjeros en la España Moderna*, tom II, Màlaga, Universidad de Màlaga, 2003, p. 439-450.

38. *Gazeta de Madrid*, 3 de maig de 1718.

després per a governar la Ciutadella.³⁹ Diego de Brías feu carrera en places catalanes. El 1775 Carles III el nomenà governador militar i polític de Tortosa, i en finalitzar el seu mandat passà a servir la governació de la Ciutadella de Barcelona.⁴⁰ En canvi, Juan Andrés Dabán tingué un *cursus honorum* de serveis molt més dilatat. El 1773 fou escollit tinent de rei de l'Havana i inspector general de les tropes veteranes i les milícies de Cuba. El 1782 era capità general interí de Cuba i poc temps després fou nomenat governador i capità general de Puerto Rico (1783-1789). Quan tornà a Espanya, Dabán assumí el govern militar de Badajoz (1790). Anys més tard, Carles IV li concedí el govern militar i polític d'Alacant, però el rebutjà perquè acceptà governar la Ciutadella.⁴¹ Per a la resta de governadors, la Ciutadella de Barcelona fou la primera destinació de guarnició, però també l'únic comandament governatiu.⁴²

El temps de permanència a la Ciutadella —com tot càrrec militar— quedà sempre a la discreció de la voluntat règia, però s'observa certa tendència que els nomenaments fossin de caràcter vitalici. Set dels governadors de la Ciutadella (el 70%) van morir en el seu càrrec i els tres restants (el 30%) es van retirar o bé van ser promoguts a altres places, tot i que això no era freqüent. La fortalesa barcelonina era considerada, pel seu prestigi indiscutible, una destinació final. És a dir, era un dels càrrecs més importants a què podien aspirar els oficials generals d'alta graduació i, per tant, la culminació d'una respectable i llarga trajectòria militar de serveis a la Corona.⁴³ Poques opcions quedaven per a continuar en altres destinacions similars. No obstant això, Jorge Próspero de Verboom, mentre fou governador, ocupà interinament la Capitania General de Catalunya (1737) per causa de la mort del seu titular, el també flamenc marquès de Risbourg. La Capitania del Principat fou una de les aspiracions frustrades del marquès de Verboom. Això sí, el nostre home mai no es plantejà renunciar al govern de la Ciutadella barcelonina.⁴⁴ Alejandro de Arroyo —no sense dificultats físiques— fou l'únic

39. *Gazeta de Madrid*, 17 de juliol de 1770, i *Gazeta de Madrid*, 3 de març de 1789.

40. *Gazeta de Madrid*, 25 d'abril de 1788.

41. Ficho, 010573 (4 de març de 1793).

42. Marquès de Roben: *Gazeta de Madrid*, 18 de febrer de 1744. Alonso Fuenlabrada Gómez: *Gazeta de Madrid*, 7 de maig de 1765. Francisco Tamariz: *Gazeta de Madrid*, 23 de gener de 1784; Juan Viard de Santilli: *Gazeta de Madrid*, 24 d'abril de 1798.

43. Moriren set governadors: Verboom (1744), Roben (1765), Fuenlabrada (1770), Fernández de Córdoba (1780), Tamariz (1787), Brías (1789) i Pacheco (1792). Un es retirà: Dabán Buserino (1798). Un altre va ser promocionat a altres càrrecs i després es retirà: Arroyo (1783). I un altre fou cessat: Juan Viard (1808). Dades d'elaboració pròpia.

44. Jorge Próspero de Verboom exigí que el seu comandament a la Ciutadella no estigués sotmès a l'autoritat del govern militar i polític (corregidor) de la plaça de Barcelona. Les raons semblen òbvies. Quan l'any 1718 assumí l'autoritat de la fortalesa, ja era tinent general. Tots els governadors militars i polítics de la Barcelona del període —comte de Montemar, comte de Roydeville, Gaspar Sanz de Antona i Eugenio Gerardo Lobo— entraren amb el grau de marsical de camp, tot i que després ascendiren a tinent general. Freqüentment, el govern polític l'assumien els tinents de rei (la segona autoritat de la plaça), amb el grau de

militar que abandonà la fortalesa per a anar a una altra plaça. El 1783 Carles III l'envià a Lleida com a governador militar i polític. Dos anys després tornà a Barcelona, però ara amb el despatx de corregidor i governador militar. El 1789 Arroyo demanà el retir i poc temps més tard sol·licità la jubilació al rei.⁴⁵ El nomenament del brigadier Juan Viard de Santillà va ser tota una sorpresa. Viard era molt jove i francès, però també era capità de les selectes Reials Guàrdies valones. Mentre que la majoria dels governadors que accedien a aquest càrrec acumulaven llargs anys de servei a l'Exèrcit hispà i tenien una edat avançada, ell tan sols al·legava quaranta-quatre anys d'edat i vint-i-tres anys a la milícia.⁴⁶ Fou el governador més jove. Tanmateix, Viard, pocs dies després d'ésser designat governador de la Ciutadella, es mullerà amb la dama Maria Lluïsa de Parma. Va ser la seva elecció un regal de noces? Ho ignorem, però sabem que la reina sempre fou molt generosa amb les seves criades de confiança.⁴⁷

6. CONCLUSIÓ

Una cosa és segura: malgrat algun cas estrany, els Borbó es prengueren seriosament la responsabilitat de nomenar governadors de la Ciutadella de Barcelona entre els militars de més alta graduació de l'Exèrcit. Una altra cosa és, però, que no tots prengueren possessió del càrrec en plenitud de facultats físiques. No tots eren joves i madurs, però no tots foren vells. Dit això, és factible pensar que el càrrec de governador fos un honor vitalici, però era un honor prestigiós. Fou un càrrec apte per a aquells soldats condecorats, amb dilatats *cursus honorum* de serveis a la Corona en els

brigadier o bé de mariscal de camp. Dificilment, Verboom acceptaria ordres de governadors militars amb una graduació o una antiguitat inferior a la seva. I encara menys quan l'any 1737 Felip V l'ascendí a capità general. El ja aleshores marquès tan sols reconegué una autoritat per sobre de la seva: la del capità general de Catalunya. No resulta pas estrany que una de les seves aspiracions frustrades fos aconseguir aquest càrrec militar suprem. Vegeu Sebastià SOLÉ I COT, *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia —el Real Acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808). Una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del Antiguo Régimen*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008, p. 144 (Estudis d'Història del Dret; 2). Eduard ESCARTÍN SÁNCHEZ, «El corregiment de Barcelona: notes per al seu estudi», a *Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984, p. 47-55.

45. *Gazeta de Madrid*, 6 de febrer de 1781. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 570-571 i 601-602.

46. Quan Verboom sol·licità al rei el comandament de la Ciutadella de Barcelona, tenia 44 anys de serveis prestats a l'Exèrcit; Roben tenia 38 anys de serveis; Fuenlabrada, 45; Fernández de Córdoba, 22 anys fins al seu ascens a coronel; Arroyo, 53; Tamariz, 44; Brías, entre 54 i 60; Pacheco, 46, i Dabán Busterino, 50. Les dades aproximades que oferim són d'elaboració pròpia.

47. AGMS, exp. B-2254, llicència matrimonial del 22 d'abril de 1798, celebració del matrimoni a Aranjuez el 30 d'abril de 1798. El dia de noces els reis eren a palau. Despatx de nomenament de governador del 2 d'abril de 1798.

campes de batalla, vinculats a les tropes de la Casa Reial i que cloïen la carrera militar amb un comandament privilegiat com era la Ciutadella barcelonina. No obstant això, aquest privilegi tingué un preu. Set dels militars que exerciren el càrrec moriren durant el seu mandat. Per tant, qui entrava com a governador a la fortalesa ja no tornava a trepitjar un escenari bèl·lic. Tot i així, tres dels governadors pogueren demanar el retir o passar a altres destinacions. Per acabar, no podem pas ometre una singularitat dels governadors de la Ciutadella: entre el 1718 i el 1765 —quasi mig segle— la fortalesa estigué monopolitzada, gairebé a títol vitalici, per dues generacions de la família d'origen flamenc Verboom-Roben. Quatre reis d'Espanya —Felip V, Lluís I, Ferran VI i Carles III— mai no gosaren posar en dubte el legítim dret del patriarca d'aquesta influent parentela d'exiliats —integrada per Jorge Próspero de Verboom i pel seu gendre, el marquès de Roben— de governar la fortalesa. De fet, fins el 1765 (ja entrat el regnat de Carles III) no arribà a la Ciutadella el primer governador nascut a Espanya, que no fou altre que el mariscal de camp Alonso Fuenlabrada Gómez. Fou la recompensa d'una agraïda monarquia a uns servidors lleials per fer realitat un somni llargament anhelat pels seus reis: construir una ciutadella en una ciutat clau com fou sempre Barcelona.

APÈNDIX BIOGRÀFIC

GOVERNADORS DE LA CIUTADELLA DE BARCELONA (1718-1808)⁴⁸1. *Jorge Próspero de Verboom Wolf*

Nasqué a Brussel·les (Brabant, Països Baixos) el 9 de gener de 1665. Participà en les guerres contra Lluís XIV de França i en la defensa de Besançon i Dole (Franc Comtat) a les ordres del seu pare (1674). Fou cadet del regiment d'infanteria valona de l'Exèrcit espanyol de Flandes sota el comandament del comte de Mucron (5-2-1677). Estudià matemàtiques i teoria de la fortificació a la Reial Acadèmia Militar de l'Exèrcit dels Països Baixos sota la direcció de l'enginyer Sebastián Fernández de Medrano (1680-1685). Fou alferes d'infanteria (8-1-1685) i enginyer voluntari (8-4-1686). Participà en la Guerra dels Nou Anys (1688-1697). Assistí com a enginyer el quarter mestre general de l'Exèrcit de Flandes (30-5-1690). Participà en la batalla de Fleurus (1-7-1690). Rebé la patent d'enginyer signada pel governador dels Països Baixos, el marquès de Gastañaga (6-12-1690). Participà en l'auxili de Mons, assetjada per les tropes franceses (1691). Participà en la batalla de Steenkerque (3-8-1692). Obtingué el grau de capità d'infanteria. L'elector de Baviera li concedí una companyia del regiment d'infanteria valona del comte de Groblenz (8-10-1692). Participà en la

48. Fichoz (CNRS): 004729, 011960, 012241, 026266, 082719, 121522, 007268, 009177, 009272, 007602, 000023, 012245, 005542, 003409, 010573 i 012448. *Gazeta de Madrid*, 3 de maig de 1718, 18 de febrer de 1744, 7 de maig de 1765, 17 de juliol de 1770, 6 de febrer de 1781, 23 de gener de 1784, 25 d'abril de 1788, 3 de març de 1789 i 24 d'abril de 1798. *Estado Militar de España, 1794/74*. *Kalendario Manual y Guía de Forasteros en Madrid*, 1760/80 i 1765/76/79. PARES, entrades «Juan Fernández de Córdoba», «Alejandro de Arroyo y Rozas», «Miguel José Pacheco y Mijares de Solórzano» i «Juan Dabán Busterrino». AGMS, exp. B-2254, B-3774, D-9, F-638, F-1895 i P-62. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes Personales», 5, 9, 40, 47 i 58. AHPB, Carles RONDÓ, 997/41, f. 31r-39r; Daniel TROC, 1037/45, f. 63r-66v, i 1037/45, f. 132-134v; Josep COLS, 955/37, f. 43r-57v; i Félix CAMPILLOCH, 1020/16, f. 15-16v. Vicente VIGNAU i Francisco R. de UHAGÓN, *Índice de pruebas de los caballeros que han vestido el hábito de Santiago desde el año 1501 hasta la fecha*, Madrid, Viuda e Hijos de M. Tello, 1901, p. 29 i 262. Vicente VIGNAU, *Índice de pruebas de los caballeros de la Real y distinguida orden española de Carlos III desde su instauración hasta el año 1847*, Madrid, Archivo Histórico Nacional, 1904, p. 61 i 66. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 290, 395 i 402. Vicente de CADENAS Y VICENT, *Caballeros de la orden de Santiago*, exp. 997, p. 209, i exp. 1052, p. 252. Horacio CAPEL SÁEZ et al., *Los ingenieros militares en España*, p. 472-481. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 570-571, 574-575, 597-598, 601-602 i 616-626. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom*, p. 211-227. Didier OZANAM i René QUATREFAGES, *Los capitanes y comandantes generales*, p. 78-80 i 182-183. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 76-77, 139, 251, 676 i 921. Jesús CANTERA MONTENEGRO, «Jorge Próspero Verboom», i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn i Pere Joan Barceló (Carrasclat). Dos defensors de la terra (1700-1720)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2018, p. 45-46 (Bofarull; 28).

batalla de Landen o Neerwinden (29-7-1693). Va ser quarter mestre general i enginyer general dels Països Baixos per mort del seu titular, Jerónimo de Barceló (8-8-1693). Participà en el setge de Namur amb l'enginyer holandès baró de Coehoorn (1695). Va ser mestre de camp de la cavalleria espanyola, mestre de camp del regiment de cavalleria del marquès de Cropani (1-11-1695) i coronel de cavalleria de la Lorena (30-4-1698). Participà en la Guerra de Successió espanyola, en concret als Països Baixos, Flandes (1701-1713). Participà en la defensa d'Anvers (1701). Va ser brigadier (8-2-1702). Participà en el setge de Hulst (1702). Va ser mariscal de camp (25-4-1704). Participà en l'evacuació d'Anvers després de la batalla de Ramillies (1706). Va ser empresonat pels francesos a Valenciennes i a la ciutadella d'Arràs (d'on fou alliberat el 10-11-1708). Va ser destinat a Espanya per ordre del marquès de Bedmar (23-12-1708). Va ser comandant de les tropes del rei Felip V aquarterades entre el Tajo i el Guadiana. Va ser enginyer general de l'Exèrcit d'Extremadura (7-8-1709). Va ser tinent general (18-12-1709). Va ser quarter mestre general i enginyer general d'Espanya i de tots els dominis de la monarquia (13-1-1710). Va ser ferit i fet presoner a la batalla d'Almenar, Lleida (27-7-1710). Va ser presoner a Barcelona durant dinou mesos (1710-1712). Va elaborar el Projecte de cos d'enginyers aprovat per Felip V (17-4-1711). Fou bescanviat pel general britànic Carpenter, capturat a la batalla de Brihuega, bescanvi on foren inclosos els generals aliats Antoni de Villarroel, Shower, el comte d'Alcaudete i el borbònic marquès de Villena (20-8-1712). Va ser destinat a l'Exèrcit de les Dues Corones, dirigit pel duc de Pòpoli i després pel duc de Berwick, en el setge de Barcelona (1713-1714). Carta a Verboom en la qual el duc de Berwick li demanà un projecte de ciutadella per a Barcelona (13-10-1714). Aconsellà a Felip V la construcció d'una ciutadella a Barcelona (19-1-1715). Va ser governador de la Seu d'Urgell i de Castelliçutat, amb la comandància de les vegueries annexes de Puigcerdà, Cervera i Manresa (27-2-1715). Un consell de ministres borbònics acceptà el projecte de ciutadella de Verboom (2-4-1715). Mitjançant un reial decret, Felip V aprovà la construcció de la Ciutadella de Barcelona segons el projecte de Verboom (6-6-1715). Verboom començà els fonaments de la Ciutadella (7-3-1716) i sol·licità a Felip V el govern de la Ciutadella de Barcelona (6-3-1717). Participà en la Guerra de la Quàdruple Aliança (1717-1720). Va ser governador de la Ciutadella de Barcelona (3-5-1718). Va participar en l'expedició a l'illa de Sicília sota el comandament d'Antonio de Gaztañeta i el marquès de Lede (18-6-1718). Va participar en el setge de la plaça de la Seu d'Urgell, ocupada per les tropes franceses (1-1-1720). Va realitzar serveis a Múrcia, Màlaga, Ceuta, Cadis, Sevilla i Pamplona (1721-1726). Va ser nomenat vescomte de Nieuvorde (Flandes) (9-1-1727), però escollí la denominació de marquès de Verboom (24-2-1727). Va participar en el setge de Gibraltar a les ordres del comte de Las Torres (1727). Sol·licità per als seus fills la comanda de Segura de la Sierra, en lloc de la de Castel-Serás, de l'orde militar de Calatrava (10-10-1727). Va ser capità general de Catalunya interí (17-11-1737). Va fer testament (7-1-1740) i va morir a Barcelona (19-1-1744). Els seus pares foren Corneli de Verboom (nasqué a Anvers i morí el

21-2-1684), tinent general d'artilleria i enginyer major dels Països Baixos, i María Ana de Wolf, els quals tingueren dos fills: Jorge Próspero i María Clara. Jorge Próspero de Verboom Wolf es mullerà amb María Margarita Vischer (Brussel·les, 23-11-1670 – Barcelona, 1726; testament: 5-4-1725), filla de Juan Baltasar Vischer, cavaller de Celles i baró del Sacre Imperi. Es casaren a Brussel·les (19-3-1697) i tingueren cinc fills: Isidro Próspero, Juan Baltasar, Guillermo Javier, Luis i Carolina María Teresa. Isidro Próspero de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les i morí l'any 1733. Fou enginyer (5-5-1718) i coronel del Cos d'Enginyers (15-8-1719). Fou destinat a Barcelona, Ceuta, Màlaga, Sant Sebastià, Santander, el Camp de Gibraltar i Sevilla. Tingué els graus de brigadier i d'enginyer general (1731-1733). Juan Baltasar de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les i morí a Barcelona el 27 de març de 1744. Fou coronel d'enginyers (1-9-1739) i enginyer en cap. Va ser el segon marquès de Verboom. Fou destinat a Santander, Barcelona, Sevilla, Alacant, Orà i la Ciutadella de Barcelona. Guillermo Javier de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les. Fou canonge a la catedral de Saragossa i ardiaca d'Aliaga (Terol), al regne d'Aragó (17-5-1739). Luis de Verboom i Vischer també nasqué a Brussel·les i fou subintinent del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones. I Carolina María Teresa de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les el 15 de setembre de 1700. Fou marquesa de Roben i tercera marquesa de Verboom. Es va casar amb el tinent general Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben, primer marquès de Roben, capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones i governador de la Ciutadella de Barcelona (1744-1765).

2. *Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben*

Nasqué a Linster (Luxemburg) l'1 de maig de 1688. Senyor de Linster, va ser subintinent del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (1-7-1706). Va participar en la Guerra de Successió espanyola (1701-1713). En el front peninsular, participà en la batalla d'Almansa (25-4-1707) i el setge de Lleida (12-10-1707). Va ser subintinent de granaders de les Reials Guàrdies valones (4-7-1710). Va participar en la batalla de Saragossa (20-8-1710). Va ser tinent de les Reials Guàrdies valones (3-2-1711). Va participar en el setge de Barcelona (1713-1714). Dins de les Reials Guàrdies valones va ser ajudant major segon (1-4-1714), ajudant major (8-2-1718) i capità (4-1-1719). Va ser coronel d'infanteria (7-1-1719) i ajudant del comte de Glimes. Va participar en l'expedició a Ceuta (1720-1721), en la Guerra de Successió polonesa (1733-1738) i en l'Exèrcit espanyol d'Itàlia de l'infant Don Carles (1733-1736). Va ser marquès de Roben (1736), brigadier d'infanteria (2-4-1741), mariscal de camp (3-4-1743), capità comandant de les Reials Guàrdies valones (1744), governador de la Ciutadella de Barcelona (18-2-1744) i tinent general (17-12-1754). Morí a Barcelona l'any 1765. Els seus pares foren Otto Enric de Lotzen Roben, senyor de Linster (Linster, 31-8-1654), i Rosa d'Aubati (nasqué a Ediger). Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben es casà

amb Carolina María Teresa de Verboom i Vischer (Brussel·les, 15-9-1700), filla del capità general i enginyer general Jorge Próspero de Verboom Wolf, governador de la Ciutadella de Barcelona (1718-1744). Es casaren a Barcelona el 16 d'octubre de 1729. Tingueren dos fills: Próspera i Enrique Luis (Barcelona, 16-7-1731 – San Roque, Cadis, 8-4-1798). Enrique Luis de Lotzen fou segon marquès de Roben, cavaller de l'orde de Santiago (17-4-1744), membre de la comanda de Lopera de l'orde militar de Calatrava, primer tinent del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (1760), exempt de la companyia flamenca de la Guàrdia de Corps (1765), coronel del regiment de dragons de Pavia (1773), brigadier d'infanteria (1783), mariscal de camp (1789) i tinent general (1794). Participà en campanyes a Itàlia, Portugal i Gibraltar. També fou governador militar i polític de Tarragona (1791-1795), comandant general interí de Catalunya (1794-1795) i comandant general del Camp de Gibraltar (1795-1798). Enrique Luis es casà amb Luisa Felipa de Croix de Chevières, filla del comte de Sayve.

3. *Alonso Fuenlabrada Gómez*

Nasqué a la població de Casarrubios del Monte (Toledo) el 4 de febrer de 1697. Tenia la noblesa (*hidalgúia*) reconeguda per la Reial Chancillería de Valladolid. Va ser soldat del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (1720), alferes de la companyia de Miguel Paicón (2-3-1722), capità de granaders d'infanteria de les Reials Guàrdies espanyoles, brigadier (1754), mariscal de camp (1763) i governador de la Ciutadella de Barcelona (7-5-1765). Morí a Barcelona l'any 1770. Els seus pares foren Manuel Fuenlabrada Gómez i Isabel Gómez Cava. Alonso Fuenlabrada Gómez es casà amb Salvadora Osorio Velasco. Obtingué llicència del rei per a contreure matrimoni —segones noces— amb Mariana de Contreras (Barcelona, 6-7-1729), filla de Manuel Gómez de Contreras —segon tinent del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles i capità agregat de l'Estat Major de la plaça de Barcelona— i d'Isabel Sánchez del Castellar. Data de la llicència (15-4-1768). El seu fill, Francisco Fuenlabrada Gómez Osorio (Granada, 22-9-1731), fou cavaller de l'orde de Carles III (24-10-1788), capità del regiment de les Reials Guàrdies d'Infanteria espanyoles, brigadier (24-2-1793) i mariscal de camp (4-9-1795).

4. *Gregorio Fernández de Córdoba*

Nasqué a Hidalgo del Parral (Mèxic, província de Nova Biscaia, virregnat de Nova Espanya) cap al 1725. Va ser coronel d'infanteria (1748), tinent segon del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (1748), capità de les Reials Guàrdies espanyoles (1763), brigadier d'infanteria (3-4-1763), governador militar i polític

de la Corunya (19-4-1768), governador de la Ciutadella de Barcelona (17-7-1770), cavaller pensionari de l'orde de Carles III (1772) i mariscal de camp (10-6-1779). Morí a Barcelona, on feu testament el 25 de novembre de 1780. Els seus pares foren María Sebastiana Alonso Terán i Juan Fernández de Córdoba (La Rambla, Còrdova, 1653 – Puerto de Santa María, Cadis), que fou mestre de camp d'infanteria espanyola i governador i capità general de Nova Biscaia (1703-1708), al virregnat de Nova Espanya (Despatx Reial del 7-5-1702). Era germà del mestre de camp d'infanteria espanyola Martín Fernández de Córdoba. Els dos serviren a Flandes. Gregorio Fernández de Córdoba obtingué llicència per a casar-se amb Mariana Vigil y Samaniego (18-3-1748) i també per a contreure matrimoni, en segones noces, amb Ana María Picazo Panigo, vídua de Bartolomé Asensio, sergent major del regiment de cavalleria de Calatrava (14-10-1770). Tingué una filla, Rafaela Fernández de Córdoba Vigil y Samaniego, que es va casar amb Rafael María de Giraldele, segon comte de Giraldele i fill de Juan Evangelista Giraldele Valiex, primer comte de Giraldele (títol concedit pel papa Benet XIV l'11-10-1743), baró de Lardies i senyor de Felices i de Pardinias. Les seves propietats eren molt a prop del riu Genil (Granada).

5. *Alejandro de Arroyo de Rozas*

Nasqué a Quintana, a la vall de Soba (Cantàbria), el 7 de juliol de 1711 amb el nom d'Alejandro de Arroyo Castillo y López del Rivero. En una data encara per determinar canvià els seus cognoms pels d'Arroyo de Rozas, que pertanyien a la seva besàvia materna, Catalina Martínez de Rozas. S'incorporà al regiment d'infanteria de Sòria, on va ser cadet (1-7-1728) i subtinent (27-7-1730). Va participar en la campanya d'Orà (15-6-1732) i en la Guerra de Successió polonesa (1733-1738). Amb l'Exèrcit de l'infant Don Carles a Itàlia va participar en la conquesta de Càpua, Gaeta, Messina, la ciutadella de Terranova, el castell de Gonzaga, Siracusa i Trapani. Se li reconeixia noblesa —*hijodalgo*— en el cens de la vall de Soba (1737), i va ser regidor (1738) i procurador general (1742). Va ser destinat a Mallorca (1740). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748). Va ser tinent d'infanteria (19-3-1741) i capità d'infanteria del regiment de Sòria (20-1-1742). Va ser destinat a l'Exèrcit de l'infant Don Felip a la Llombardia. Va participar en l'entrada i la retirada de Savoia (1742). Sol·licità mercè d'hàbit d'un dels tres ordes militars pels seus catorze anys de serveis (1742). Va ser nomenat cavaller de l'orde de Santiago (23-2-1743). Va participar en l'entrada i la retirada de l'Arsenal (1743), en la rendició de Vilafranca de Niça (22-4-1744), en l'assalt al castell de Dolce-Aqua (10-5-1744), en l'entrada pel Piemont, en el setge de Demont (17-8-1744) i Cuneo (22-10-1744) i en la retirada per França. Va ser destinat a la República de Gènova (1744). Va participar en l'entrada a Monferrato, en el pas pel Tanaro (27-9-1745), en la rendició de València del Po (30-10-1745) i en la batalla de Piacenza (16-6-1746). Va ser capità de granaders (11-7-1746). Va participar

en la retirada pel Tídone (10-8-1746). Va ser destinat a Nàpols (1746). Va ser tinent coronel del regiment fix de l'Havana (29-11-1755) i va ser destinat a l'Havana amb el regiment de Sòria (13-11-1756). Va ser coronel d'infanteria (3-9-1761) i coronel del regiment fix de l'Havana (8-10-1761). Va participar en la Guerra dels Set Anys (1756-1763). Va ser vocal de la Junta de Defensa de l'Havana (27-2-1762) i un dels signants de la rendició de l'Havana (12-8-1762). Embarcà cap a Espanya (1762-1763) i se li va fer un consell de guerra per la caiguda de l'Havana, en el qual va ser exonerat de culpa, però amonestat (4-3-1765). Tornà a l'Havana (1763), però regressà a Espanya. Va ser coronel agregat del regiment d'Astúries (10-5-1765), coronel del regiment de la Corona (30-4-1769), brigadier d'infanteria (1-1-1774) i mariscal de camp (10-6-1779). Va ser destinat a l'Exèrcit de Galícia (1-10-1779), però sol·licità destinació a Madrid (3-7-1780) i finalment va ser destinat a l'Exèrcit de Castella la Nova (23-7-1780). Va ser governador de la Ciutadella de Barcelona (6-2-1781), governador militar i polític de Lleida (9-12-1783), corregidor de Lleida (22-12-1783), governador militar i polític de Barcelona (26-8-1785) i corregidor de Barcelona (27-9-1785). Es va retirar (12-11-1789) i sol·licità una pensió de dos-cents dobles de la primera comanda vacant (21-2-1791). Morí a Madrid (18-8-1791). Els seus pares foren Felipe de Arroyo Castillo i López del Rivero (Quintana, 22-2-1663), noble —*hijodalgo*—, alcalde, agutzil major i regidor de Quintana el 1704, i María López del Rivero i Zorrilla (Quintana, 17-3-1671), que es casaren a Quintana (11-2-1692). Tingueren tres fills: Francisco, Alejandro i María. Alejandro de Arroyo de Rozas es mullerà amb María Jesús Montalvo i Bruñón de Vértiz (l'Havana, 1740). Es casaren a la catedral de l'Havana (21-6-1758) i María Jesús morí en aquesta ciutat (11-8-1810). Era germana de José Rafael Montalvo, segon comte de Macuriges. Tingueren una filla: María de Loreto Rafaela de Arroyo (l'Havana, 24-10-1759).

6. *Francisco Tamariz*

Nasqué a Écija (Sevilla) l'any 1718. Va ser cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (15-11-1740). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748) i en campanyes amb l'Exèrcit espanyol a Itàlia. Va ser alferes de les Reials Guàrdies espanyoles (27-8-1743), segon tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (13-8-1746), segon tinent de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (29-9-1750), primer tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (12-5-1753) i primer tinent de granaders del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (28-11-1761). Va participar en la campanya de Portugal (1762). Va ser capità de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (5-10-1765) i capità de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (25-2-1773). Va participar en la Guerra d'Independència de les Tretze Colònies (1775-1783) i el setge de la plaça de Gibraltar (1779-1783). Va ser brigadier d'infanteria (1-1-1783) i governador de la Ciutadella de Barcelona

(23-1-1784). Morí a Barcelona (1787). Els seus pares estaven emparentats amb els Tamariz-Martel i Porcel, marquesos de la Garantia (títol napolità concedit pel rei Carles VII, futur Carles III d'Espanya, el 2-5-1737). Títol de Castella fou reconegut per Ferran VII (28-10-1816). Francisco Tamariz es va casar amb Estava Solter i no consta que tinguessin descendència.

7. *Diego de Brías i Ulloa*

Nasqué a Chimay (Flandes) el 1710. Va ser cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (4-9-1724) i alferes del regiment de les Reials Guàrdies valones (3-6-1728). Va participar en la campanya d'Orà (15-6-1732) i la Guerra de Successió polonesa (1733-1738). Va ser segon tinent de fusellers les Reials Guàrdies valones (3-11-1733). Va participar en l'entrada a Nàpols sota el comandament de l'infant Don Carles (10-5-1734), en la batalla de Bitonto (25-5-1734) i, dins la campanya de Sicília, en la presa de Messina i Siracusa (1734-1735). Va ser segon tinent de granaders de les Reials Guàrdies valones (18-11-1736). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748). Va ser primer tinent de fusellers de les Reials Guàrdies valones (28-3-1740). Va participar en les batalles de Camposanto (8-2-1743), Piacenza (16-6-1746) i Tidone (10-8-1746), on fou ferit. Va ser primer tinent de granaders de les Reials Guàrdies valones (13-8-1746) i capità de fusellers de les Reials Guàrdies valones (3-3-1747). Sol·licità una comanda (1-10-1760). Va ser brigadier (27-1-1761). Va participar en la campanya de Portugal, en concret en la presa d'Almeida (25-8-1762). Va ser capità de granaders de les Reials Guàrdies valones (28-8-1763). Va ser mariscal de camp (1-4-1770). Sol·licità una petita creu de l'orde de Carles III (6-4-1772). Va participar en l'expedició a Alger, on fou ferit (8-7-1775). Va ser governador militar i polític de Tortosa (26-10-1775), corregidor de Tortosa (28-11-1775), governador de la Ciutadella de Barcelona (25-4-1788) i tinent general (14-1-1789). Morí a Barcelona (17-1-1789). Els seus pares foren Juana Ulloa i Benito Maximiliano de Brías (Neuleleughien, Flandes, 1695 – batalla de Velletri, 11-8-1744), brigadier d'infanteria, capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones i fill de Gislero Domingo de Brías i Robertina de Caron. Benito fou germà dels capitans de les Reials Guàrdies valones Felipe de Brías, Juan Francisco de Brías i Jaime de Brías. Es mulleraren l'any 1718. Benito de Brías i Juana Ulloa tingueren cinc fills: Juana, Catalina Inés, Felipa, Diego i Juan. La seva germana Juana fou cambraera de la reina i es va casar (10-4-1752) amb José de Brías Llorach (1720 – Madrid, 13-9-1760), capità del regiment de les Reials Guàrdies valones, comte de Brías o Bryas des de l'any 1747 i fill d'Alejo de Brías, comte de Brías, brigadier i capità de les Reials Guàrdies valones, mort a la batalla de Bitonto (25-5-1734). La seva germana Catalina Inés (Tortosa, 22-1-1718) es va casar a Barcelona (10-4-1736) amb Procopio Francisco Bassecourt Thieulaine (Grigny, França, 10-11-1698 – Lleida, 22-8-1765), natural de Flandes, primer comte de Santa

Clara, títol del regne de les Dues Sicílies (1746) amb títol de Castella i primer baró de Maials (1754), mariscal de camp i capità del regiment de les Reials Guàrdies valones, governador del castell de Montjuïc (1741), governador militar d'Hostalric (1760) i governador militar i polític (corregidor) de Lleida (1761); el seu germà, el tinent general Nicolás de Bassecourt Thieulaine, va ser gentilhome de cambra de l'infant Lluís, comandant general de Guipúscoa i primer marquès de Bassecourt (1736). El fill de Catalina Inés i Procopio Francisco, Juan Procopio de Bassecourt i Brías (Barcelona, 22-4-1740 – Barcelona, 12-4-1820), va ser cavaller de l'orde de Santiago (1751), segon comte de Santa Clara (segon baró de Maials el 1754), cavaller de l'orde de Carles III (1802), capità del regiment de les Reials Guàrdies valones, tinent general, governador de Ceuta (1793), governador militar i polític de Girona (1794), governador militar i polític de Barcelona (1795), capità general de Cuba (1796), capità general de Catalunya (1802) i conseller del Consell de Guerra amb honors del Consell d'Estat (1807). Felipa, l'altra germana de Diego, es va casar amb Marcos Guillermo Amezaga, cavaller d'Archennes i alferes del regiment de les Reials Guàrdies valones. I el seu germà Juan va ser brigadier, capità del regiment de les Reials Guàrdies valones i tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona (1773-1776). Morí a Barcelona (4-7-1776). Estigué casat en primeres noces amb Ana María Cañoni, amb la qual tingué una filla, Teresa de Brías, esposa del cavaller de Chatobieu, resident a Vilafranca de Niça. La seva segona esposa fou Victoria Chatalloni, amb la qual no tingué fills. Diego de Brías i Ulloa es casà amb Raimunda Prats Ruiz de Llano, natural de Barcelona i vídua d'Antonio Gallego, comissari de Marina (la negociació matrimonial tingué lloc el 1747). Raimunda morí a Tortosa l'any 1776 i Diego obtingué llicència (28-2-1777) per a mullerar-se en segones noces amb Valera Fernández d'Aguilera y Santayana (Saragossa, 20-10-1760), filla del coronel Pedro Fernández d'Aguilera (natural de Madrid), comandant de l'artilleria de la plaça de Tortosa, cavaller de l'orde de Santiago i la comanda de Belmez de l'orde militar de Calatrava, i de Juana Santayana y Bustillo (nascuda a Cervera), filla de l'oïdor de l'Audiència d'Aragó Lorenzo de Santayana y Bustillo (1700-1766), natural de Salamanca i autor de *Gobierno político de los pueblos de España, y el corregidor, alcalde y juez en ellos* (1a ed.: Saragossa, 1742). L'únic fill de Diego, alferes del regiment de les Reials Guàrdies valones, morí als deu anys (1760).

8. *Miguel Pacheco y Mijares de Solórzano*

Nasqué a Caracas (Veneçuela) el 2 de juliol de 1725 (batejat el 10-7-1725). Va ser voluntari en la defensa del port americà de La Guaira contra els anglesos durant la Guerra de l'Orella de Jenkins (1743), cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (20-8-1747), alferes de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (6-3-1750), segon tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (10-12-1753), segon tinent de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (22-2-1760) i primer

tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (2-10-1761). Participà en la campanya de Portugal, concretament en el setge d'Almeida (25-8-1762). Va ser primer tinent de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (5-6-1766) i capità de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (22-1-1774). Sol·licità al monarca mercè d'hàbit d'un dels tres ordes militars (4-12-1775). Va ser coronel d'infanteria (1776) i cavaller de l'orde de Santiago (9-10-1777). Va participar en la Guerra d'Independència de les Tretze Colònies (1775-1783) i en el setge de la plaça de Gibraltar (1779-1783). Va ser brigadier d'infanteria (1-1-1783), comandant de la província de Tuy (5-10-1787) i governador de la Ciutadella de Barcelona (3-3-1789). Sol·licità al rei la comanda d'Almagro de l'orde militar de Calatrava (4-5-1791) i va ser mariscal de camp (21-4-1792). Morí a Barcelona (1792). Els seus pares foren Antonio Pacheco y Tovar (Caracas, Veneçuela, 31-3-1691 – [testament] 3-4-1741), mariscal de camp i comte de San Javier pel pagament de vint-i-dos mil ducats al monestir aragonès de Sant Victorià (Reial despatx del 3-12-1732, Sevilla), i Teresa Mijares de Solórzano Tovar (Caracas, – 4-3-1740), filla natural de Juan Mijares de Solórzano, primer marquès de Mijares (1691). Antonio i Teresa eren cosins, es casaren a Caracas (17-12-1714) i tingueren vuit fills. No consta que Miguel es casés ni tingués descendència.

9. *Juan Andrés Dabán Buserino*

Segons diverses fonts, nasqué al regne d'Aragó (a Almúnia de Sant Joan, Osca, o bé a l'Almúnia, Saragossa). Però una altra versió assegura que nasqué al regne de Lleó (Armunia) el 10 d'octubre de 1724. Va ser voluntari dels granaders del regiment d'infanteria d'Aragó (1-2-1743). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748). Va ser destinat a l'Exèrcit espanyol d'Itàlia, en concret a la Savoia i la Llombardia (1743-1748), i va participar en la batalla de Vilafranca de Niça (1-2-1743). Va ser subtinent d'infanteria (1-5-1744). Va participar en el pas del Tanaro (27-9-1745), el setge de la ciutadella d'Alexandria (12-10-1745), la batalla de Piacenza (16-6-1746), el pas del Po, la defensa de Boqueta i la retirada d'Oneglia (1745-1746). Va ser destinat al regne de Nàpols (1748). Va formar part de la guarnició destinada al nord d'Àfrica, en concret a les places de Melilla i d'Orà (1749-1752). Va ser ajudant major (11-7-1752) i capità de fusellers del segon batalló del regiment d'infanteria d'Aragó (27-9-1757). Va participar en la Guerra dels Set Anys (1756-1763). Embarcà en la flota de Gutiérrez de Hevia, destinada a l'illa de Cuba (1761), i va participar en la defensa de l'Havana, assetjada pels anglesos (6-6-1762). Va ser sergent major amb el grau de tinent coronel del regiment d'infanteria fix de l'Havana (24/28-3-1764), tinent coronel d'infanteria (31-1-1767), coronel d'infanteria (4-8-1770), tinent de rei de l'Havana, inspector general de les tropes veteranes i de milícies de Cuba (19-8-1773), capità general interí de Cuba (1782), governador i capità general de Puerto Rico (8-4-1782), brigadier d'infanteria (14-1-1789), governador militar de la plaça de Badajoz (12-5-1790), mariscal

de camp (21-4-1792), governador militar i polític d'Alacant, càrrec que rebutjà (24-1-1793), i governador de la Ciutadella de Barcelona (4-3-1793). Va fer testament el 25 d'abril de 1793, però no es va retirar fins al 24 d'abril de 1798. Morí a Barcelona (6-4-1799). Els seus pares foren Juan Dabán Duga (Sant Sebastià, Guipúscoa, 24-2-1677 – [testament] Sant Sebastià, 1-9-1746), capità de l'Exèrcit, i Rosalía Busterino Consuges (Sant Sebastià, Guipúscoa, 4-9-1701 - ?). Es van casar a Armunia, Lleó (10-3-1718), i tingueren sis fills. Juan Andrés va obtenir la llicència per a casar-se (28-4-1766) amb María Catalina Urrutia y Montoya (l'Havana, 6-7-1749), filla de Bernardo Urrutia y Matos, oïdor de la Reial Audiència de Santo Domingo (oïdor: 2-5-1752), i de Felipa Montoya. Es casaren a l'Havana (17-10-1766) i tingueren nou fills: Juan Bernardo; María Josefa; Manuel (1772-1849), brigadier i governador militar de Tarifa durant la Guerra d'Independència; Antonio (1777-1848), capità de navili de l'Armada, oficial de la Secretaria del Despatx de Marina (1823), conseller del Consell d'Índies (1832-1834), conseller del Consell d'Espanya i Índies (1834-1836) i cavaller dels ordres de San Fernando, de San Hermenegildo i de Crist de Portugal; Marta Catalina; Rosalía; Felipa, Juan i Francisco.

10. *Juan Viard de Santilli*

Nasqué a Mâcon (Borgonya, França) el 8 de novembre de 1754. Va ser cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (2-6-1775). Va participar en l'expedició a l'Alger (8-7-1775). Va ser alferes de fusellers de les Reials Guàrdies valones (6-6-1776), alferes de granaderes de les Reials Guàrdies valones (13-3-1777) i segon tinent de les Reials Guàrdies valones (24-12-1778). Va participar en la Guerra d'Independència de les Tretze Colònies (1775-1783) i en el setge de Gibraltar (1779-1783). Va ser tinent coronel d'infanteria (1-1-1783), segon ajudant major de les Reials Guàrdies valones (6-2-1783), primer tinent de les Reials Guàrdies valones (18-5-1785) i primer ajudant major de les Reials Guàrdies valones (5-6-1788). Va participar en la Guerra contra la Convenció Nacional francesa i en la campanya de l'Exèrcit espanyol al front d'Aragó (1793-1795). Va ser coronel d'infanteria (25-12-1793). Va ser ferit a Lescun (4-9-1794). Va ser capità interí, segon comandant de les tropes lleugeres de Navarra (11-9-1794), capità de fusellers del regiment de les Reials Guàrdies valones (3-8-1795), brigadier d'infanteria (4-9-1795) i governador de la Ciutadella de Barcelona (24-4-1798). Va ser suspès del càrrec per les autoritats napoleòniques d'ocupació (29-2-1808) i desterrat a França (22-7-1810). L'Estado Militar de España de l'any 1816 encara incloïa el seu nom dins dels seus llistats. Els seus pares foren Francisco Manuel Viard i María Susana de la Porte, nascuts ambdós a Mâcon. Juan obtingué la llicència per a casar-se (22-4-1798) amb Francisca de Paula Aguirre y Yoldi (Granada, 15-5-1766), cambraera de la reina Maria Lluïsa de Parma, esposa del rei Carles IV. Francisca era filla d'Alfonso Aguirre y Galdea, natural de Granada i capità del regiment

d'infanteria de Toledo, i de María Josefa Yoldi y Mendicoa (San Roque, Cadis). Juan i Francisca de Paula es van casar al palau d'Aranjuez (30-4-1798); els padrins de la boda foren el duc i la duquessa de Frías i Uceda, i els testimonis, el comte de Cron i el marquès de Sotomayor. Ignorem si tingueren descendència.

<i>Gobernadores de la Ciutadella de Barcelona (1718-1808)</i>
Jorge Próspero de Verboom Wolf (1718-1744)
Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben (1744-1765)
Alonso Fuenlabrada Gómez (1765-1770)
Gregorio Fernández de Córdoba (1770-1780)
Alejandro de Arroyo de Rozas (1781-1783)
Francisco Tamariz (1784-1787)
Diego de Brías y Ulloa (1788-1789)
Miguel Pacheco y Mijares de Solórzano (1789-1792)
Juan Andrés Dabán Busterino (1793-1798)
Juan Viard de Santilli (1798-1808)

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

1. FONTS DOCUMENTALS

Archivo General Militar de Segovia (AGMS). *Licencias matrimoniales*.
 Archivo General de Simancas (AGS). *Secretaría de Guerra*, «Expedientes Personales».
 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). *Protocols*, segles XIII-XIX.
 Estado Militar de España [en línia]. Biblioteca Nacional de España, <www.hemerotecadigital.bne.es>.
 Fichoz (fitxer Ozanam, CNRS, França) [en línia], <www.fichoz.org>.
Gazeta de Madrid (Colección Histórica del BOE) [en línia], <www.boe.es>.

Kalendario Manual y Guía de Forasteros en Madrid [en línea]. Biblioteca Nacional de España (BNE), <www.hemerotecadigital.bne.es>.

PARES (Portal de Archivos Españoles. Ministerio de Cultura y Deporte) [en línea], <www.pares.mcu.es>.

2. BIBLIOGRAFIA

ANDÚJAR CASTILLO, FRANCISCO. *Los militares en la España del siglo XVIII. Un estudio social*. Granada: Universidad de Granada, 1991.

— «Las élites de poder militar en la España borbónica. Introducción a su entorno prosopográfico». A: CASTELLANO, Juan Luis (ed.). *Sociedad, administración y poder en la España del Antiguo Régimen. Hacia una nueva historia institucional. Iº Simposium Internacional del grupo P.A.P.E.* Granada: Universidad de Granada, 1996, p. 207-235.

— «La “confianza” real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Cataluña (s. XVIII)». *Pedralbes. Revista d’Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l’Edat Moderna. IV Congrés d’Història Moderna de Catalunya*, p. 509-519.

— «Élites de poder militar: las Guardias Reales en el siglo XVIII». A: CASTELLANO, Juan Luis; DEDIEU, Jean-Pierre; LÓPEZ-CORDÓN, María Victoria (ed.). *La pluma, la mitra y la espada. Estudios de historia institucional en la Edad Moderna*. Madrid i Barcelona: Marcial Pons. Historia, 2000, p. 65-94.

— «La Corte y los militares en el siglo XVIII». *Estudis* (València), núm. 27 (2001), p. 91-120.

— «Las naciones en el Ejército de los Borbones». A: GONZÁLEZ CRUZ, David (ed.). *Extranjeros y enemigos en Iberoamérica: la visión del otro. Del Imperio español a la Guerra de la Independencia*. Madrid: Sílex, 2010, p. 137-154.

BRAGADO ECHEVARRÍA, JAVIER. «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717-1748)». *Cuadernos de Historia Moderna* (Madrid), núm. 41 (2016), p. 295-312.

CADENAS Y VICENT, VICENTE DE. *Caballeros de la orden de Santiago. Siglo XVIII*. Vol. III. Madrid: Hidalguía, 1978.

CANTERA MONTENEGRO, JESÚS. «Jorge Próspero Verboom». A: *Diccionario biográfico electrónico* [en línea]. Madrid: Real Academia de la Historia. <www.rah.es>.

CAPEL SÁEZ, HORACIO *et al.* *Los ingenieros militares en España. Siglo XVIII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1983 (Geo Crítica. Textos de Apoyo; 3).

- CASAS Y SÁNCHEZ, José Carlos. «Cántabros en América. Don Alejandro de Arroyo. Un sobano del s. XVIII». *ASCAGEN. Revista de la Asociación Cántabra de Genealogía* (Santander), núm. 3 (2010), p. 17-40.
- CATÀ I TUR, Josep; MUÑOZ GONZÁLEZ, Antoni. *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2008 (Episodis de la Història; 351).
- CERRO NARGÁNEZ, Rafael. «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)». *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (Barcelona), vol. LV, 2015-2016 (2018), p. 91-129.
- COLÓN DE LARRIÁTEGUI, Félix. *Juzgados militares de España y sus Indias*. Tom II. Madrid: Imprenta de la Viuda de Ibarra, Hijos y Compañía, 1788.
- DEDIEU, Jean-Pierre. «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 491-507.
- ESCARTÍN SÁNCHEZ, Eduard. «El corregiment de Barcelona: notes per al seu estudi». A: *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984, p. 47-55.
- FELICES DE LA FUENTE, María del Mar. *La nueva nobleza titulada de España y América en el siglo XVIII (1701-1746). Entre el mérito y la venalidad*. Almería: Universidad de Almería, 2012 (Historia; 16).
- FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo. *Armada Española, desde la unión de los reinos de Castilla y de Aragón*. Tom VII. Madrid: Biblioteca Digital de Castilla y León, 1901.
- FERNÁNDEZ-MOTA DE CIFUENTES, María Teresa. *Relación de títulos nobiliarios vacantes, y principales documentos que contiene cada expediente que, de los mismos, se conserva en el Archivo del Ministerio de Justicia*. 2a ed. Madrid: Hidalguía, 1984.
- GAY ESCODA, Josep Maria. *El corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons, 1997.
- GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique. *Los servidores del rey en la Valencia del siglo XVIII. Estudio y repertorio biográfico*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2006 (Estudis Universitaris; 104).
- GINORIO VISCAL, Francisco José. *Antecessors and Descendents of Dr. Bernardo de Urrutia Matos (Including Garriga, Dabán and related families)*. Vol. 2. S.l. Francisco José Ginorio Viscal, 2009.
- GLESENER, Thomas. «¿Nación flamenca o élite de poder? Los militares “flamencos” en la España de los Borbones». A: ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO, Antonio; GARCÍA GARCÍA, Bernardo José (ed.). *La monarquía de las naciones: patria, nación y naturaleza en la monarquía de España*. Madrid: Fundación Carlos de Amberes, 2004, p. 701-719.
- «La hora felipista del siglo XVIII: auge y ocaso de la nación flamenca en el ejército borbónico». *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos* (Madrid), núm. x (2011), p. 77-101.

- GLESENER, Thomas. «¿De súbditos a extranjeros? Tres formas de ser flamenco en España tras la pérdida de Flandes». A: GONZÁLEZ CRUZ, David (ed.). *Represión, tolerancia e integración en España y América: extranjeros, esclavos, indígenas y mestizos durante el siglo XVIII*. Madrid: Doce Calles, 2014, p. 77-95.
- «El ejército de los exiliados. Exilio y militarización en España, del Tratado de Utrecht a la Revolución Francesa». A: RUIZ IBÁÑEZ, José Javier; PÉREZ TOSTADO, Igor (coord.). *Los exiliados del rey de España*. Madrid: Fondo de Cultura Económica de España, 2015, p. 349-372.
- *L'empire des exiliés. Les Flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle*. Madrid: Casa de Velázquez, 2017.
- Gran enciclopèdia catalana*, dirigida per Joan Carreras i Martí. Vol. 24. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000 (7a reimpr. actualitzada).
- GUILLAUME, Henri Louis Gustave. *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*. Brussel·les: F. Parent, 1858.
- IMÍZCOZ BEUNZA, José María. «Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen». A: IMÍZCOZ BEUNZA, José María (dir.). *Élites, poder y red social. Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*. Bilbao: Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones, 1996, p. 13-50.
- IRLES VICENTE, María del Carmen. «Los extranjeros en la administración correjimental española del siglo XVIII». A: VILLAR GARCÍA, María Begoña; PEZZI CRISTÓBAL, Pilar (ed.). *Actas del I^o Coloquio Internacional. Los Extranjeros en la España Moderna*. Tom II. Málaga: Universidad de Málaga, 2003, p. 439-450.
- LOHMANN VILLENA, Guillermo. *Los americanos en las órdenes nobiliarias (1529-1900)*. Vol. II. Madrid: CSIC, 1947.
- MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, Alberto. *Diccionario biográfico del generalato español. Reinados de Carlos IV y Fernando VII*. Villatuerta (Navarra): FEHME, 2012.
- MARTÍNEZ RUIZ, Enrique. *El Ejército del Rey. Los soldados de la Ilustración*. Madrid: Actas, 2018.
- MELENDERAS GIMENO, María del Carmen. *Las campañas de Italia durante los años 1743-1748*. Murcia: Universidad de Murcia, 1987.
- MERCADER I RIBA, Joan. *Catalunya i l'imperi napoleònic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.
- MUÑOZ CORBALÁN, Juan Miguel. *La iglesia de la Ciudadela de Barcelona*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2004.
- *Verboom: Jorge Próspero Verboom. Ingeniero militar flamenco de la monarquía hispana*. Madrid: Fundación Juanelo Turriano, 2015.
- MUÑOZ GONZÁLEZ, Antoni; CATÀ I TUR, Josep. *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*. Madrid: Muñoz Catà, 2005.
- *Antoni Vidal i Talarn i Pere Joan Barceló (Carrasplet). Dos defensors de la terra (1700-1720)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2018 (Bofarull; 28).

- OZANAM, Didier; QUATREFAGES, René. *Los capitanes y comandantes generales de provincias en la España del siglo XVIII*. Còrdova: UCO, 2008 (Estudios de Historia Moderna. Colección Maior; 32).
- RECIO MORALES, Óscar. «Una nación inclinada al ruido de las armas». La presencia irlandesa en los ejércitos españoles, 1580-1818: ¿La historia de un éxito?». *Tiempos Modernos* (Madrid), núm. 10 (2004), p. 1-15.
- «La “España italiana” del setecientos: un balance historiográfico». *Rivista Storica Italiana* (Nàpols), vol. CXXVII (2015), p. 274-303.
- RODRÍGUEZ-SALA, María Luisa (ed.). *Los gobernadores de la Nueva Vizcaya del siglo XVIII: Análisis histórico-social de fuentes primarias, 1700-1769*. Durango: Universidad Juárez del Estado de Durango, Instituto de Investigaciones Históricas, 2000.
- SOLÉ I COT, Sebastià. *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia —el Real Acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808). Una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del Antiguo Régimen*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008 (Estudis d’Història del Dret; 2).
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. «El projecte de repressió dels catalans de 1652». A: SERA, Eva (ed.). *La revolució catalana de 1640*. Barcelona: Crítica, 1991, p. 241-290.
- VIGNAU, Vicente; UHAGÓN, Francisco R. de. *Índice de pruebas de los caballeros que han vestido el hábito de Santiago desde el año 1501 hasta la fecha*. Madrid: Viuda e Hijos de M. Tello, 1901.
- *Índice de pruebas de los caballeros de la Real y distinguida orden española de Carlos III desde su instauración hasta el año 1847*. Madrid: Archivo Histórico Nacional, 1904.